

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАФТИ І ГАЗУ**

**Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
дисципліни

«ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: 28 "Публічне управління та адміністрування"

Спеціальність: 281 "Публічне управління та адміністрування"

Освітньо-професійна програма: "Публічне управління та адміністрування"

Вид дисципліни (модулю): обов'язкова

Розробник: доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
к.е.н. Струк Н.П.

Навчально-методичний комплекс схвалено на засіданні кафедри публічного
управління та адміністрування (*протокол від «17» вересня 2020 року № 2*).

ЗМІСТ

1.	Робоча програма дисципліни	4
2.	Розширений план лекцій	11
3.	Методичне забезпечення практичних занять, семінарів	15
4.	Методичне забезпечення самостійної роботи студента	44
5.	Завдання для контрольних заходів (поточних, модульних, семестрових і т.п.).	51

РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

1 ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ресурс годин на вивчення дисципліни «Основи економіки» згідно з чинним РНП, розподіл по семестрах і видах навчальної роботи для різних форм навчання характеризує таблиця 1.

Таблиця 1 – Розподіл годин, виділених на вивчення дисципліни

Найменування показників	Всього		Розподіл по семестрах			
			Семестр 1		Семестр 2	
	ДФН	ЗФН	ДФН	ЗФН	ДФН	ЗФН
Кількість кредитів ECTS	5	5	5	5		
Кількість модулів	3	3	3	3		
Загальний обсяг часу, год	150	150	150	150		
Аудиторні заняття, год, у т.ч.:	54	10	54	10		
лекційні заняття	27	6	27	6		
семінарські заняття	-	-	-	-		
практичні заняття	27	4	27	4		
лабораторні заняття	-	-	-	-		
Самостійна робота, год, у т.ч.	96	140	96	140		
виконання курсового проекту (роботи)	-	-	-	-		
виконання контрольних робіт	-	-	-	-		
опрацювання матеріалу, викладеного на лекціях	18	16	18	16		
опрацювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення	38	112	38	112		
підготовка до практичних занять та контрольних заходів	32	4	32	4		
підготовка звітів з лабораторних робіт	-	-	-	-		
підготовка до екзамену	8	8	8	8		
Форма семестрового контролю	Екзамен		Екзамен			

2 МЕТА ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета вивчення дисципліни – формування системних економічних знань щодо основних категорій, закономірностей та особливостей функціонування сучасної економіки, розвиток економічної культури та економічного мислення, формування навичок використання базових методів пізнання і аналізу економічних процесів та ухвалення обґрунтованих управлінських рішень як на макрорівні, так і на мікрорівні.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен демонструвати такі **результати навчання:**

- використовувати базові знання з історичних, політичних, соціальних, економічних засад розвитку суспільства;

- розуміти та використовувати технології вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень в економічній сфері;
- уміти здійснювати пошук та узагальнення інформації, робити висновки і формувати рекомендації в межах своєї компетенції;
- використовувати дані статистичної звітності, обліку та спеціальних досліджень у професійній діяльності;
- використовувати методики аналізу і розрахунків показників розвитку об'єкту управління.

Вивчення навчальної дисципліни сприяє формуванню та розвитку у студентів **компетентностей:**

загальних:

- здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до адаптації та дії в новій ситуації;
- вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;
- здатність знаходити, обробляти, аналізувати інформацію з різних джерел.

фахових:

- здатність забезпечувати належний рівень вироблення та використання управлінських процесів у економічній сфері;
- здатність здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів та технологій;
- здатність готувати проекти управлінських рішень та їх впроваджувати;
- здатність до дослідницької та пошукової діяльності в сфері публічного управління та адміністрування;
- здатність аналізувати і пояснювати економічні процеси та явища.

3 ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

3.1 Тематичний план лекційних занять

Тематичний план лекційних занять дисципліни характеризує таблиця 2.

Таблиця 2 – Тематичний план лекційних занять

	Назви модулів (М), тем (Т) та їх зміст	Обсяг годин		<i>Література</i> <i>а</i>
		ДФН	ЗФН	
М 1	ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	7	2	
Т 1.1	Предмет і метод економічної теорії Зародження й основні етапи розвитку економіки як науки. Предмет економіки та еволюція у його визначенні різними школами. Методи пізнання економічних процесів і явищ та їхня класифікація. Економічні категорії, закони та принципи. Функції економіки.	2	0,5	2, 3, 4, 8, 14
Т 1.2	Економічні потреби суспільства Сутність та структура економічних потреб суспільства. Економічний закон зростання потреб. Економічні інтереси, їхня класифікація та взаємодія.	2	0,5	2-6, 8
Т 1.3	Економічна система суспільства Економічна система, її сутність, цілі й основні структурні елементи. Типи економічних систем. Порівняльні характеристики основних типів економічних систем.	2	0,5	2, 3, 12
Т 1.4	Форми організації суспільного виробництва та їх	1	0,5	2, 3, 6

	Назви модулів (М), тем (Т) та їх зміст	Обсяг годин		<i>Література</i> <i>а</i>
		ДФН	ЗФН	
	еволюція Сутність і структура суспільного виробництва. Матеріальне і нематеріальне виробництво. Основні фактори суспільного виробництва та їхній взаємозв'язок. Ефективність виробництва, її сутність, економічні та соціальні показники.			
М 2	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	10	2	
Т 2.1	Ринкова економіка: суть, структура, інфраструктура Ринкове господарство як невід'ємна складова товарного господарства. Основні суб'єкти ринкової економіки. Держава як суб'єкт ринкового господарства. Інфраструктура ринку.	2	0,5	1-4, 13, 15
Т 2.2	Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги Сутність попиту і фактори, що його визначають. Пропозиція: зміст і фактори, що на неї впливають. Еластичність попиту і пропозиції. Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага.	3	0,5	1, 2, 13,15
Т 2.3	Капітал. Витрати виробництва і прибуток Капітал як економічна категорія товарного виробництва. Витрати виробництва, їх сутність та класифікація. Прибуток на капітал і фактори, що його визначають.	3	0,5	2, 3, 6
Т 2.4	Конкуренція і монополія у ринковій економіці Конкуренція, її суть і економічні основи. Закон конкуренції. Види економічної конкуренції. Методи конкурентної боротьби. Основні типи ринкових структур. Монополія: причини виникнення, суть та основні форми.	2	0,5	2, 3, 4, 6
М 3	ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ	10	2	
Т 3.1	Національне виробництво і відтворення Зміст, види та пропорції національного відтворення. Система національного рахівництва: необхідність виникнення, зміст, цілі. Принципи побудови системи національних рахунків. Основні макроекономічні показники СНР.	5	1	1, 2, 10, 16-19
Т 3.2	Макроекономічна нестабільність Циклічність економічного розвитку як прояв макроекономічної нестабільності. Класифікація економічних циклів за тривалістю та їх характеристика. Безробіття, його зміст, причини, види, форми. Рівень безробіття. Наслідки впливу безробіття на економіку. Інфляція, її сутність, причини, види і соціально-економічні наслідки	5	1	1, 2, 10, 11, 16-19
Разом:		27	6	

Всього:

М1 – 4 теми;

М2 – 4 теми;

М3 – 2 тем.

3.2 Теми та зміст практичних занять

Теми практичних занять наведено у таблиці 3.

Таблиця 3 – Тематичний план практичних занять

	Назви модулів (М), практичних занять (П)	Обсяг годин		Література
		ДФН	ЗФН	
М 1	ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	7	1	
П 1.1	Предмет і метод економічної теорії	2	0,5	2, 3, 4, 8
П 1.2	Економічні потреби суспільства	2		
П 1.3	Економічна система суспільства. Форми організації суспільного виробництва	2	0,5	2, 3, 12
П 1.4	Теорія грошей і грошового обігу	1		
М 2	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	10	1	
П 2.1	Ринкова економіка: суть, структура, інфраструктура	2	0,5	1-4, 7, 15
П 2.2	Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги	4		
П 2.3	Капітал. Витрати виробництва і прибуток	2	0,5	2, 3, 6
П 2.4	Конкуренція і монополія у ринковій економіці	2		
М 3	ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ	10	2	
П 3.1	Національне виробництво і відтворення	5	1	1, 2, 10, 16-19
П 3.2	Макроекономічна нестабільність	5	1	1, 2, 9, 10, 11, 16-19
Разом:		27	4	

3.3 Завдання для самостійної роботи студента

Перелік матеріалу, який виноситься на самостійне вивчення, наведено у таблиці 4.

Таблиця 4 – Матеріал, що виноситься на самостійне вивчення

	Назви модулів (М), тем (Т) та їх зміст	Обсяг годин	Література
Т 1.1	Предмет і метод економічної теорії Економіка як теоретико-методологічна база інших економічних наук	2	2
Т 1.2	Економічні потреби суспільства Мотиви та стимули ефективного господарювання.	2	2
Т 1.3	Економічна система суспільства Сутність і закономірності еволюційного переходу економічної системи до наступного типу. Перехідні економічні системи: зміст і основні риси. Національні моделі економічних систем.	4	2, 12
Т 1.5	Теорія грошей і грошового обігу Теоретичні концепції виникнення і сутності грошей. Функції грошей та їхня еволюція. Грошовий обіг і його закони.	5	3
М 2	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	13	
Т 2.1	Ринкова економіка: суть, структура, інфраструктура Підсистеми ринкової інфраструктури: організаційно-технічна, фінансово-кредитна, державно-регулятивна, науково-дослідного та інформаційно-аналітичного забезпечення	3	2

	Назви модулів (М), тем (Т) та їх зміст	Обсяг годин	Література
Т 2.2	Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги Фактори, що впливають на еластичність попиту і пропозиції	2	15
Т 2.5	Підприємництво у ринковій економіці Зміст, основні принципи та ознаки підприємництва. Організаційно-правові форми підприємництва	4	3
Т 2.6	Доходи, їхні джерела і розподіл Сутність, види та джерела формування доходів. Номінальні та реальні доходи. Розподіл доходів. Заробітна плата як явище ринку	4	3
М 3	ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ	12	
Т 3.1	Національне виробництво і відтворення Теоретичні моделі суспільного відтворення.	2	2
Т 3.2	Макроекономічна нестабільність Економічне зростання: зміст, типи, чинники. Закон Оукена.	4	2
Т 3.3	Державне регулювання національної економіки Об'єктивна необхідність, зміст та моделі урядового регулювання економіки. Цілі, засоби та методи урядового впливу на економіку. Основні напрями та межі урядового впливу на економіку	6	3
Разом:		38	

4 НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

4.1 Основна література

1. Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник : у 2 кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, І. В. Грабинська та ін. ; за ред. С. М. Панчишина і П. І. Островерха. – 4-те вид., виправл. та доп. Л.: Априорі, 2020. 648 с.
2. Економічна теорія: політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 9-те вид., перероблене і доповнене. К.: Знання, 2014. 710 с. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/elib/economics_f/bazylevych_ekonomichna_2014.pdf
3. Економічна теорія: підручник / В.Д. Лагунін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. ; за заг. ред. В.Д. Лагуніна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 608 с.
4. Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Мікроекономіка: навчальний посібник / Н.П. Мацелюх, І.А. Максименко, М.М. Теліщук та ін. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 298 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/2737/3/2668_IR.pdf
5. Мацелюх Н.П. Економічні теорії в системі наукових економічних знань: навчальний посібник / Н.П. Мацелюх, І.А. Максименко, П.В. Круш, В.В. Мартиненко, М.М. Теліщук та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 226 с.
6. Основи економічної теорії: навчальний посібник / за заг. ред. П.В. Круша, В.І. Депутат, С.О. Тульчинської. К.: Каравела, 2016. 448 с.

4.2 Додаткова література

7. Базиліук А.В. Економічна теорія. Практикум: навчальний посібник / Базиліук А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. К.: «Центр учбової літератури», 2020. 312 с.
8. Історія економіки та економічної думки: підручник / Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В. та ін.; за ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2018. 775 с.

9. Економічна теорія: практикум для студентів неекономічних спеціальностей: навчальний посібник / Базилевич В.Д. та ін.. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2016. 160 с.
10. Макроекономіка: базовий курс: навчальний посібник / [проф. І.Й. Малий, проф. І.Ф. Радіонова, доц. Т.Ф. Куценко, доц. Н.В. Федірко та ін.] Київ: КНЕУ, 2016. 253 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/27472/baz_kurs_16.pdf?sequence=1&isAllowed=y
11. Макроекономіка: навчальний посібник / Бакланова О.Г., Брагарник О.О. та ін. ; за заг. ред. М. І. Зверякова. Одеса : ОНЕУ, 2017. 267 с. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/np_2015.pdf
12. Проданова І. І., Данилейчук Р.Б. Національна економіка : навчальний посібник. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2017. 198 с. URL: <http://chitalnya.nung.edu.ua/node/4484>
13. Струк Н.П. Мікроекономіка : навчально-методичний комплекс / Н.П. Струк. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2013. 88 с.
14. Струк Н.П. Економіко-аналітична діяльність державного службовця: навчально-методичний комплекс / Н.П. Струк. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2018. 38 с.
15. Яцюк О. С. Мікроекономіка : навчальний посібник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 195 с. URL: <http://chitalnya.nung.edu.ua/node/5306>

4.3 Інформаційні ресурси в Інтернеті

16. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
18. Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України: веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
19. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>
20. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: веб-сайт. URL: www.nbuv.gov.ua

5 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

Зразок схеми нарахування балів при оцінюванні знань студентів з дисципліни наведено в таблиці 5.

Таблиця 5 – Схема нарахування балів у процесі оцінювання знань студентів

Види робіт, що контролюються	Максимальна кількість балів
Контроль теоретичних знань модуля М1 (модульна контрольна робота 1)	10
Контроль вмінь модуля М1 (4 практичних * 5 балів)	20
Контроль теоретичних знань модуля М2 (модульна контрольна робота 2)	10
Контроль вмінь модуля М2 (5 практичних * 6 балів)	30
Контроль теоретичних знань модуля М3 (модульна контрольна робота 3)	10
Контроль вмінь модуля М3 (5 практичних * 4 бали)	20
Усього	100

Оцінка з дисципліни «Основи економіки» виставляється студенту відповідно до чинної шкали оцінювання, що наведена нижче (табл. 6).

Остаточне оцінювання екзамену з дисципліни проводиться відповідно до вимог чинного Положення «Про систему поточного і підсумкового контролю, оцінювання знань та визначення рейтингу студентів».

У разі плагіату при виконанні завдань здобувач не отримує бали і повинен виконати завдання повторно.

Таблиця 6 – Шкала оцінювання: національна та ECTS

Національна	Університетська (в балах)	ECTS	Визначення ECTS	Рекомендована система оцінювання
Відмінно	90-100	A	Відмінно – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90-100 (відмінно)
Добре	82-89	B	Дуже добре - вище середнього рівня з кількома помилками	75-89 (добре)
	75-81	C	Добре – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	
Задовільно	67-74	D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	60-74 (задовільно)
	60-66	E	Достатньо - виконання задовольняє мінімальні критерії	
Незадовільно	35-59	FX	Незадовільно - потрібно попрацювати перед тим, як отримати залік або скласти екзамен	35-59 (незадовільно із можливістю повторного складання екзамену)
	0-34	F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота	0-34 (незадовільно із обов'язковим повторним вивченням модуля)

РОЗШИРЕНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

План лекції № 1.

Тема 1. Предмет і метод економічної теорії.

Мета лекції: ознайомлення з теорією і методологією економічної науки, основними категоріями, принципами та функціями.

План лекції (навчальні питання):

1. Зародження й основні етапи розвитку економіки як науки.
2. Предмет економіки та еволюція у його визначенні різними школами.
3. Методи пізнання економічних процесів і явищ та їхня класифікація.
4. Економічні категорії, закони та принципи.
5. Функції економіки.

Основні поняття:

Економіка. Політична економія. Економічна теорія. Економікс. Мікроекономіка. Макроекономіка. Мезоекономіка. Мегаекономіка. Меркантилізм. Фізіократи. Класична політекономія. Маржиналізм. Неокласицизм. Кейнсіанство. Інституціоналізм. Монетаризм. Предмет економічної теорії. Метод економічної теорії. Економічна категорія. Економічний закон. Наукова абстракція. Економічне моделювання. Економічний експеримент. Функції економічної теорії. Економічне мислення. Економічна політика.

Інформаційні джерела: 2, 3, 4, 8, 14.

План лекції № 2.

Тема 2. Економічні потреби суспільства.

Мета лекції: ознайомлення з сутністю та структурою економічних потреб, економічних інтересів, їх взаємодією; узагальнення визначення понять мотиви та стимули ефективного господарювання.

План лекції (навчальні питання):

1. Сутність та структура економічних потреб суспільства.
2. Економічний закон зростання потреб.
3. Економічні інтереси, їхня класифікація та взаємодія.

Основні поняття:

Потреби. Економічні потреби. Структура економічних потреб. Економічні блага. Споживчі та виробничі блага. Матеріальні та нематеріальні блага. Економічний закон зростання потреб. Проблема вибору. Економічні інтереси. Система економічних інтересів. Об'єкти економічних інтересів. Суб'єкти економічних інтересів. Взаємодія економічних інтересів. Механізм узгодження економічних інтересів. Корупція. Лобізм. Мотивація господарської діяльності.

Інформаційні джерела: 2-6, 8.

План лекції № 3.

Тема 3. Економічна система суспільства.

Мета лекції: пояснення сутності економічної системи, ознайомлення з її основними типами.

План лекції (навчальні питання):

1. Економічна система, її сутність, цілі й основні структурні елементи.
2. Типи економічних систем.
3. Порівняльні характеристики основних типів економічних систем. Національні моделі економічних систем.

Основні поняття:

Економічна система. Продуктивні сили. Економічні відносини. Господарський механізм. Критерії визначення типів економічних систем. “Ринкова економіка”, “командна економіка”, “змішана економіка”.

Інформаційні джерела: 2, 3, 12.

План лекції № 4.

Тема 4. Форми організації суспільного виробництва та їх еволюція.

Мета лекції: визначити сутність і види суспільного виробництва; розглянути характеристики основних факторів виробництва.

План лекції (навчальні питання):

1. Сутність і структура суспільного виробництва.
2. Матеріальне і нематеріальне виробництво.
3. Основні фактори суспільного виробництва та їхній взаємозв'язок.
4. Ефективність виробництва, її сутність, економічні та соціальні показники

Основні поняття:

Суспільне виробництво. Матеріальне виробництво. Нематеріальне виробництво. Фактори виробництва. Ефективність виробництва. Економічне зростання. Натуральне господарство. Товарне господарство. Суспільний поділ праці. Економічне відокремлення виробників. Просте товарне виробництво. Розвинуте товарне виробництво. Товар.

Інформаційні джерела: 2, 3, 6.

План лекції № 5.

Тема 5. Ринкова економіка: суть, структура, інфраструктура.

Мета лекції: ознайомлення з секторами економіки, виокремлення основних рис та принципів сучасної ринкової економіки; розглянути функції суб'єктів ринкової економіки.

План лекції (навчальні питання):

1. Ринкове господарство як невід'ємна складова товарного господарства.
2. Основні суб'єкти ринкової економіки.
3. Держава як суб'єкт ринкового господарства.
4. Інфраструктура ринку.

Основні поняття:

Ринок. Ринковий сектор. Бюджетний сектор. Суб'єкти ринкової економіки. Ринкові і суспільні блага. Позитивні й негативні екстерналії. Переваги ринку. Недоліки ринку. Інфраструктура. Біржі: товарні, фондові, фрахтові, валютні, праці, універсальні й спеціалізовані. Функції інфраструктури.

Інформаційні джерела: 1-4, 13, 15.

План лекції № 6-7.

Тема 6. Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги.

Мета лекції: ознайомлення з сутністю попиту і пропозиції та факторами, що їх визначають; розгляд особливостей взаємодії попиту і пропозиції та механізму ринкової рівноваги.

План лекції (навчальні питання):

1. Сутність попиту і фактори, що його визначають.
2. Пропозиція: зміст і фактори, що на неї впливають.
3. Еластичність попиту і пропозиції.
4. Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага.

Основні поняття:

Попит. Крива попиту. Функція попиту. Закон попиту. Зміна величини попиту. Зміни у попиті. Пропозиція. Функція пропозиції. Крива пропозиції. Закон пропозиції. Зміни обсягу пропозиції. Зміни у пропозиції. Товари-субститути. Товари-комплементи. Нормальні товари.

Нижчі товари. Еластичність. Еластичність попиту за ціною, за доходом, перехресна еластичність. Рівновага. Надлишковий попит (дефіцит). Надлишкова пропозиція (надлишок).

Інформаційні джерела: 1, 2, 13, 15.

План лекції № 8.

Тема 7. Капітал. Витрати виробництва і прибуток.

Мета лекції: ознайомлення з сутністю і видами капіталу; сутність, методи розрахунку, класифікація витрат виробництва та прибутку.

План лекції (навчальні питання):

1. Капітал як економічна категорія товарного виробництва.
2. Витрати виробництва, їх сутність та класифікація.
3. Прибуток на капітал і фактори, що його визначають

Основні поняття:

Капітал. Речовий, людський, інтелектуальний і соціальний капітал. Промисловий, торговельний і позичковий капітал. Власний і залучений капітал. Реальний і фіктивний капітал. Капітал-власність та капітал-функція. Національний та транснаціональний капітал. Венчурний капітал. Основний та оборотний капітал. Витрати виробництва. Зовнішні та внутрішні витрати. Альтернативні витрати. Витрати фірми у короткостроковому та довгостроковому періодах. Прибуток. Бухгалтерський та економічний прибуток. Нормальний прибуток.

Інформаційні джерела: 2, 3, 6.

План лекції № 9.

Тема 8. Конкуренція і монополія у ринковій економіці.

Мета лекції: ознайомлення з сутністю конкуренції, її видами, методами конкурентної боротьби; узагальнення характеристик основних типів ринкових структур.

План лекції (навчальні питання):

1. Конкуренція, її суть і економічні основи. Закон конкуренції.
2. Види економічної конкуренції.
3. Методи конкурентної боротьби.
4. Основні типи ринкових структур.
5. Монополія: причини виникнення, суть та основні форми.

Основні поняття:

Конкуренція. Закон конкуренції. Конкурентоспроможність. Внутрішньогалузева конкуренція. Міжгалузева конкуренція. Досконала і недосконала конкуренція. Монополія. Олігополія. Дуополія. Монопсонія. Монопольна влада. Антимонопольна політика. Конкурентна політика. Антимонопольне законодавство.

Інформаційні джерела: 2, 3, 4, 6.

План лекції № 10-11.

Тема 9. Національне виробництво і відтворення.

Мета лекції: ознайомлення з сутністю національного відтворення, системою національного рахівництва, методиками розрахунку основних макроекономічних показників.

План лекції (навчальні питання):

1. Зміст, види та пропорції національного відтворення.
2. Система національного рахівництва: необхідність виникнення, зміст, цілі.
3. Принципи побудови системи національних рахунків.
4. Основні макроекономічні показники СНР

Основні поняття:

Валовий внутрішній продукт. Валовий національний продукт. Вторинні доходи. Концепція первинних доходів. Концепція розширеного трактування виробництва. Національне багатство. Національний дохід. Номінальні та реальні показники. Особистий дохід кінцевого використання. Особистий дохід. Первинні доходи. Пропорції суспільного (національного)

відтворення. Просте, розширене і звужене відтворення. Система національних рахунків. Трансфери. Чистий внутрішній продукт. Чистий економічний добробут. Чистий національний продукт.

Інформаційні джерела: 1, 2, 10, 16-19.

План лекції № 12-14.

Тема 10. Макроекономічна нестабільність і економічне зростання.

Мета лекції: ознайомлення з особливостями циклічного розвитку економіки та його основними індикаторами.

План лекції (навчальні питання):

1. Циклічність економічного розвитку як прояв макроекономічної нестабільності.
2. Класифікація економічних циклів за тривалістю та їх характеристика.
3. Безробіття, його зміст, причини, види, форми. Рівень безробіття.
4. Наслідки впливу безробіття на економіку.
5. Інфляція, її сутність, причини, види і соціально-економічні наслідки.

Основні поняття:

Макроекономічна нестабільність. Матеріальна основа промислового циклу. Циклічність. Великі, середні, малі цикли. Фази середніх циклів: криза, депресія, поживлення й піднесення. Безробітні. Безробіття. Види, типи, форми безробіття. Відкрите і приховане безробіття. Джерела економічного зростання. Добровільне і вимушене безробіття. Довгостроковий зростаючий тренд. Економічне зростання. Економічно активне й економічно неактивне населення. Екстенсивний, інтенсивний і змішаний типи економічного зростання. Зайняті. Повна зайнятість. Природне безробіття. Природний рівень безробіття. Закон Оукена. Рівень безробіття. Фрикційне, структурне і циклічне безробіття.

Інформаційні джерела: 1, 2, 10, 11, 16-19.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, СЕМІНАРІВ

Практичне заняття 1

Тема: Предмет і метод економічної теорії

Мета заняття – формування у студентів цілісного уявлення про функціонування економіки, визначення науки, що вивчає економічні явища та процеси – економічної теорії, знайомство студентів із загальнонауковим та специфічним методам економічних досліджень.

Питання для обговорення

1. Яке місце посідає економіка у функціонуванні сучасного суспільства?
2. Що вивчає економічна теорія?
3. Розкрийте роль економічної теорії в системі економічних наук.
4. Еволюційний розвиток економічної теорії.
5. Якою є функціональна роль економічної теорії у розвитку людського суспільства?
6. Назвіть об'єкт, предмет і основні функції економічної теорії.
7. Назвіть та охарактеризуйте методи економічної теорії.
8. Які загальнонаукові методи використовує економічна теорія?
9. Дайте характеристику основних та спеціальних методів економічної теорії.
10. Дайте характеристику сутності економічних законів та категорій.
12. Питання, які вивчають економічна теорія, мікро- і макроекономіка.
13. Практичне значення економічної теорії.
14. Економічні закони, їх характеристика.
15. Методи пізнання економічних явищ і процесів.
16. Види і типи економічних моделей.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Економічна теорія у якості об'єкта дослідження виділяє людську діяльність, яка пов'язана зі створенням матеріальних та духовних благ, необхідних для життєдіяльності людини та суспільства. Слід також розрізняти два типи зв'язків людей у виробництві:

- перші з них пов'язані із впливом людини на природу з метою пристосування її предметів для споживання (в цьому процесі людина виступає головною продуктивною силою),
- другі – з відносинами між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання. Ці відносини за своїм характером є об'єктивними і їх вивченням займається економічна теорія.

Студенту необхідно звернути увагу на два аспекти економічної теорії:

- прояв основних тенденцій (законів) виникнення, розвитку та відмирання виробничих відносин людей;
- дослідження того, яким чином учаснику економічної діяльності (економічному суб'єкту) вирішити в умовах обмежених ресурсів триєдине завдання: що, як, для кого виробляти з найменшими витратами.

Крім того, об'єктом вивчення економічної теорії в одному випадку є тільки господарська діяльність, тоді як в іншому – майже вся сфера суспільних відносин. Однак, слід визнати, що економічна теорія не може обмежуватись тільки економічними дослідженнями, вона визнана розкривати взаємозв'язки між економічною та етичною сторонами життя суспільства. Тому, необхідно відрізняти не тільки загальнотеоретичні, але й специфічні (національні) підходи до дослідження та вирішення одних тих самих соціально-економічних проблем.

Розуміння різноманітних визначень предмету економічної теорії допоможе студенту краще зрозуміти її двоїстий характер. З одного боку, вона виявляє об'єктивні економічні закони, а з іншого – виявляє специфічні способи забезпечення життєдіяльності людей на кожному історичному етапі розвитку суспільства окремої країни.

Вирішення практичних завдань

I. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Яке з визначень точніше передає сутність предмета економічної теорії:

- А) наука про суспільство на різних стадіях його розвитку;
 Б) наука про економічні відносини у суспільстві з приводу раціонального використання обмежених ресурсів;
 В) наука про управління підприємствами для досягнення максимального прибутку;
 Г) наука про вибір ефективної державної політики для вирішення актуальних соціальних проблем;
 Д) наука, яка вивчає національну економіку як єдине ціле.
2. *Яке положення не стосується визначення предмета економічної теорії?*
 А) ефективне використання ресурсів;
 Б) необмежені людські потреби;
 В) матеріальні та духовні потреби;
 Г) необмежені виробничі ресурси;
 Д) обмеженість благ.
3. *Макроекономіка вивчає:*
 А) глобальні тенденції економічного розвитку людства;
 Б) національну економіку, як ціле;
 В) роль держави господарському житті;
 Г) виробничі відносини;
 Д) вірна відповідь відсутня.
4. *Мікроекономіка вивчає:*
 А) національну економіку як єдине ціле;
 Б) рівень окремого підприємства;
 В) глобальні проблеми економіки;
 Г) світову економіку;
 Д) проблеми зайнятості на рівні держави.
5. *Яке з положень комплексно розкриває основні функції економічної теорії:*
 А) економічна теорія повинна розкривати економічні закони;
 Б) економічна теорія виконує практичну, пізнавальну функції та формує економічне мислення;
 В) економічна теорія розробляє наукові основи управління народним господарством;
 Г) економічна теорія повинна розкривати економічні категорії;
 Д) вірна відповідь А і Г.
6. *Яке з визначень точніше передає сутність індуктивного методу пізнання:*
 А) рух від окремих фактів до загальних висновків;
 Б) хід міркування від узагальнень до фактів;
 В) висування гіпотез та подальша їх перевірка на фактах;
 Г) попереднє формулювання економічних законів та подальша-їх перевірка на фактах;
 Д) попередньо сформульована неперевірена теорія.
7. *Яке з визначень точніше передає сутність дедуктивного методу:*
 А) хід міркування від узагальнень до фактів;
 Б) пізнання зв'язків в економіці, виведення законів і теорій;
 В) хід міркування від фактів до узагальнень;
 Г) попередньо сформульована неперевірена теорія;
 Д) вірна відповідь відсутня.
8. *Що таке економічна модель:*
 А) поєднання окремих економічних одиниць або даних в одну чи декілька;
 Б) спрощене відображення економічної системи або її окремих елементів;
 В) сталий причинно-наслідковий зв'язок між економічними явищами;
 Г) попередньо сформульована неперевірена теорія;
 Д) теоретичне відображення практичних проблем економіки.
9. *Вкажіть на правильне визначення методу наукової абстракції:*

А) відокремлення випадкових, швидкоплинних чи другорядних ознак від ustalених і типових;

Б) врахування випадкових, швидкоплинних чи другорядних ознак при дослідженні економічних явищ;

В) пізнання зв'язків в економіці, виведення законів і теорій;

Г) поєднання окремих економічних одиниць або даних в одну чи кілька;

Д) теоретичне відображення практичних проблем економіки.

10. *Вкажіть на правильне визначення поняття „економічна категорія“:*

А) змінна, значення якої отримують внаслідок розв'язання моделі;

Б) спрощене відображення економічної системи або її окремих елементів;

В) поняття, які відображають в узагальненому вигляді умови або сторони економічного життя суспільства;

Г) поняття, які відображають конкретні події економічного життя суспільства;

Д) сталий причинно-наслідковий зв'язок між економічними явищами.

11. *Що таке гіпотеза:*

А) спрощене відображення економічної системи або її окремих елементів;

Б) пізнання зв'язків в економіці, виведення законів і теорій;

В) попередньо сформульована неперевірена теорія;

Г) хід міркування від фактів до узагальнення;

Д) попередньо сформульована та перевірена теорія.

12. *У чому сутність методу абстракції:*

А) в розчленуванні цілого на окремі елементи і дослідження кожного з них окремо;

Б) в логічному висновку про ціле на основі окремих фактів;

В) у відмові від поверхневих, несуттєвих сторін явища і зосередженні на з'ясуванні внутрішніх суттєвих зв'язків;

Г) в логічному висновку про окремі факти на основі теорій;

Д) вірна відповідь відсутня.

13. *Стійкі, сутнісні, постійно повторювані зв'язки між економічними явищами - це:*

А) поняття;

Б) економічні категорії;

В) економічні закони;

Г) економічні потреби;

Д) економічні моделі.

14. *Поняття, які відображають в узагальненому вигляді умови або сторони економічного життя суспільства - це:*

А) поняття;

Б) економічні категорії;

В) економічні закони;

Г) економічні потреби;

Д) економічні моделі.

15. *Економічні закони відрізняються від законів природи тим, що вони:*

А) об'єктивні;

Б) суб'єктивні;

В) не можуть мати формалізованого вираження;

Г) мають формалізоване вираження

Д) діють лише у людському суспільстві.

16. *Спрощене відображення економічної дійсності - це:*

А) поняття;

Б) економічний експеримент;

В) економічні закони;

Г) економічні категорії;

Д) економічні моделі.

17. Попередньо сформульовані неперевірені теорії — це:

- А) гіпотези;
- Б) економічні категорії;
- В) економічні закони;
- Г) економічні поняття;
- Д) економічні моделі.

18. Економічні експерименти це:

- А) мислене розчленування явища, яке досліджується, на окремі сторони та елементи, і вивчення кожного з них;
- Б) метод економічної теорії, що ґрунтується на фактах реальної дійсності;
- В) це штучне відтворення економічного явища чи процесу з метою вивчення його за найсприятливіших умов;
- Г) моделювання економічного явища чи процесу з метою вивчення його за найсприятливіших умов;
- Д) метод економічної теорії, що ґрунтується на припущеннях.

19. Позитивна економічна теорія займається:

- А) визначенням наявних ресурсів;
- Б) пошуком шляхів виходу з кризи;
- В) виявом змістовної сторони економічних процесів та явищ, взаємопов'язаних між собою;
- Г) прийняттям рішень за тими чи іншими соціально-економічними питаннями.

20. Нормативна економіка займається:

- А) дослідженням фактів, процесів та явищ з метою вияву їх сутності;
- Б) виявом взаємозв'язку між економічними процесами та явищами;
- В) визначенням взаємозв'язку між природою та суспільством;
- Г) використанням економічних законів та принципів для вирішення певних соціально-економічних завдань.

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Економічна наука має справу з фундаментальними проблемами життя суспільства; вона стосується усіх і належить усім (Людвіг фон Мізес).

2. Люди, які ніколи систематично не вивчали економічну теорію, схожі на глухих, які намагаються оцінити звучання оркестру (Пол Самуельсон).

Література: 2, 3, 4, 8.

Практичне заняття 2

Тема: Економічні потреби суспільства

Мета заняття – формування у студентів знань щодо економічних потреб, їх структури, щодо особливостей дії економічного закону зростання потреб, навчання студентів вмінню приймати обґрунтовані рішення щодо вибору альтернатив ефективного використання обмежених ресурсів та виробничих можливостей країни для максимального задоволення потреб.

Питання для обговорення

1. Поясніть характер походження потреб. Які фактори впливають на їхній зміст?
2. Що таке первинні потреби, яке значення вони мають у житті людини?
3. Які ще види потреб вам відомі?
4. Сформулюйте сутність закону зростання потреб.
5. Для чого потрібні знання про тенденції і перспективи розвитку потреб та їхні структурні зміни?
6. Що таке інтерес, як він виникає, на чому ґрунтується?
7. Яка відмінність між економічною потребою та інтересом? Охарактеризуйте суб'єктів і об'єкти економічних інтересів.

8. На чому ґрунтуються суперечності економічних інтересів?
9. Як узгоджуються економічні інтереси в суспільстві?
10. Охарактеризуйте погляди видатних вчених-економістів на проблему мотивації господарської діяльності.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У цій темі розглядається потреба, як об'єктивна необхідність людини, що спонукає її до діяльності. Потреба виявляється у нестачі певних благ, предметів. Тому людину можна розглядати й як сукупність її потреб і захоплень. Адже від особливостей особистості людини, рівня її культури, а також типу суспільства, в якому вона живе, залежать кількість та якість потреб, способи їх задоволення та ін.

Широкою популярністю у світі користується класифікація потреб, здійснена американським ученим А. Маслоу. Він поділив потреби на нижчі та вищі. До нижчих потреб відніс дихання, спрагу, голод і тепло, незадоволення яких загрожує життю людини. Після задоволення їх індивід прагне безпеки для себе, своєї сім'ї. До вищих потреб належить прагнення входити до певного кола людей, відчувати їх підтримку. Задоволення цієї потреби спричиняє подальше прагнення завоювати визнання, повагу, підняти свій престиж в очах оточення. Найвищою потребою серед другої групи є прагнення людини реалізувати себе у світі, обраній сфері діяльності, тобто потреби в самореалізації.

Також потреба розглядається, як усвідомлене й сформоване відносно рівня культури індивіда бажання або почуття нестачі, що реалізується через інтерес. Інтерес - це форма вираження потреби. Проте інтерес не є тотожним потребі. Він відрізняється від потреби таким: по-перше, інтерес виступає як оптимальний засіб реалізації потреби, що включає конкретні цілі і дії. Потреба містить у собі завдання, а інтерес - спосіб його досягнення; по-друге, інтерес - це потреба, яка на шляху своєї реалізації проходить складний процес соціального визрівання. Останнє означає, що інтерес формується з урахуванням і під впливом усієї сукупності виробничих відносин суспільства. Ця залежність відображається в тому, що людина вибирає не просто будь-який спосіб задоволення своєї потреби, а саме такий, який дозволяє їй закріпити або посилити своє місце в системі виробничих відносин і в суспільстві в цілому.

Інтереси, як і потреби, існують у певній системі. Виступаючи формою реалізації потреб, система інтересів, проте, не є повторенням самої системи потреб. Це обумовлено тим, що, з одного боку, інтерес є способом здійснення потреби, а отже містить різні завдання, мету, ідеали. А з іншого боку, інтерес формується через систему виробничих відносин, тому система інтересів має певні особливості порівняно із системою потреб.

Вирішення практичних завдань

I. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Потреба - це:

- А) прагнення людини до визнання, поваги;
- Б) нестача певних предметів (їжі, одягу, житла і т.д.);
- В) об'єктивна необхідність людини у чомусь, що спонукає її до діяльності;
- Г) прагнення людини самореалізуватись;
- Д) вірна відповідь відсутня.

2. Які з перелічених нижче потреб відносяться до базових?

- А) потреби в освіті;
- Б) потреби в воді;
- В) потреби в житлі;
- Г) потреби у власному автомобілі;
- Д) вірна відповідь Б і В.

3. Відмінності у потребах людей зумовлюються такими чинниками:

- А) фізіологічні особливості;
- Б) географічні, кліматичні особливості;
- В) соціально-культурні орієнтири;
- Г) ступінь інформованості;

Д) правильно вказано у п. А, Б, В, Г.

4. *Матеріальні потреби - це:*

- А) ті, які безпосередньо задовольняють потреби людини;
- Б) ті, які задовольняються за допомогою конкретних речей;
- В) ті, які задовольняються за допомогою товарів і послуг;
- Г) ті, які задовольняються за допомогою товарів;
- Д) ті, які задовольняються за допомогою послуг.

5. *Нематеріальні потреби - це:*

- А) ті, які безпосередньо задовольняють потреби людини;
- Б) ті, які задовольняються за допомогою конкретних речей;
- В) ті, які задовольняються за допомогою товарів і послуг;
- Г) ті, які задовольняються за допомогою товарів;
- Д) ті, які задовольняються за допомогою послуг.

6. *Які з перелічених потреб можуть бути задоволені лише колективно:*

- А) освітлення вулиць;
- Б) читання книги;
- В) білизна;
- Г) прикордонні війська;
- Д) правильно вказано у п. А, Г.

7. *Які з перелічених потреб можуть бути задоволені лише індивідуально:*

- А) освітлення вулиць;
- Б) читання книги;
- В) робота міського транспорту;
- Г) прикордонні війська;
- Д) правильно вказано у п. А, Г.

8. *Особисті потреби це:*

- А) потреби, що має кожна людина;
- Б) потреби, які людина задовольняє відособлено від інших людей;
- В) потреби, які людина задовольняє предметами першої необхідності;
- Г) потреби, які людина задовольняє предметами розкоші;
- Д) правильно вказано у п. В, Г.

9. *Які з потреб не належать до матеріальних:*

- А) ремонт автомобіля;
- Б) відвідання концерту у філармонії;
- В) житло;
- Г) потреби фірми в автотранспорті;
- Д) потреби в їжі.

10. *Вкажіть, яку потребу Ви задовольнили, придбавши парасольку в дощову погоду:*

- А) матеріальну, особисту, першочергову;
- Б) духовну, особисту, перспективну;
- В) духовну, колективну, поточну;
- Г) матеріальну, суспільну, другорядну;
- Д) духовну, особисту, першочергову.

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. У політичній економії немає, можливо, жодного предмета, пояснення якого було б таким важливим, як потреби. Якби ви не обмежували їх коло, вони все-таки залишатимуться в її межах і притому в тих межах, до яких, як до центру, тяжітимуть усі висновки науки (Володимир Вернадський).

2. Визначте, правильним чи неправильним є твердження: «Проїзд у маршрутному автобусі, на відміну від проїзду у таксі, є прикладом суспільного блага». Стисло обґрунтуйте свою відповідь.

Література: 2-6, 8.

Практичне заняття 3

Тема: Економічна система суспільства. Форми організації суспільного виробництва.

Мета заняття – формування у студентів знань щодо економічних цілей та рушійних сил економічного розвитку, закономірностей функціонування економічних систем, навчання студентів вмінню приймати обґрунтовані рішення щодо вибору альтернатив ефективного використання факторів виробництва.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність економічної системи? Які визначення цього терміна є в економічній науці?
2. Якими критеріями визначається тип економічної системи?
3. Назвіть структурні елементи економічної системи і розкрийте їхній взаємозв'язок.
4. Розкрийте зміст понять “ринкова економіка”, “командна економіка”, “змішана економіка”.
5. Критерії визначення типів економічних систем.
6. Цілі економічних систем.
7. Структурні елементи економічної системи і їхній взаємозв'язок.
8. «Ринкова економіка», «командна економіка», «змішана економіка».
9. Чим відрізняється товарне виробництво від натурального?
10. Якими є умови і причини існування товарного виробництва?
11. Як ви розумієте економічну відокремленість товаровиробників?
12. Які загальні риси і відмінності простого й розвинутого товарного виробництва?
13. Назвіть основні фактори виробництва і розкрийте їхній взаємозв'язок.
14. Суть поняття “ефективність виробництва”.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Цілі економічної системи суспільства визначають відповідно до цінностей, які сформувалися й утвердилися в ньому. Вони можуть бути пов'язані не тільки з критеріями економічної ефективності, а й із політикою, релігією, ідеологією, національною ідеєю, забезпеченням економічного і політичного суверенітету, намаганням зберегти контроль за ресурсами і фінансовими потоками, розширенням економічної експансії (політика держав, спрямована на поширення сфери свого впливу на інші країни), боротьбою за розмежування зон впливу, економічним і політичним переустроєм світу тощо. З фундаментальними цілями економічної системи необхідно рахуватися будь-якому сучасному суспільству, зорієнтованому на поступальний рух шляхом соціального прогресу.

Основними цілями економічної системи суспільства є традиційне економічне зростання, повна зайнятість, макроекономічна (фінансова) стабільність, зовнішньоекономічна рівновага, економічна свобода, економічна безпека і захищеність, економічна справедливість, економічна ефективність.

Багато цілей (наприклад, економічна свобода, справедливість, захищеність) важко або взагалі неможливо виміряти кількісно, але ступінь їх реалізації або не реалізації відчуває кожен громадянин суспільства. Деякі цілі взаємодоповнюють одна одну, а тому досягнення однієї з них свідчить про здійснення інших. Наприклад, економічне зростання має тенденцію до встановлення повної зайнятості, зовнішньоекономічної рівноваги. А повна зайнятість сприяє справедлившому розподілу доходів, економічній безпеці й захищеності. Нерідко цілі можуть суперечити одна одній. Зокрема, збалансування, вирівнювання доходів можуть негативно позначитися на стимулах до праці, інвестування, ризику, тобто послабити дію чинників прискореного економічного зростання. Економічна історія має багато прикладів, коли повна зайнятість досягалася за рахунок інфляції, а засобом її подолання було скорочення виробництва і робочих місць. Суперечність основних цілей змушує суспільство розробляти систему пріоритетів (ранжування цілей з точки зору їх важливості й актуальності відповідно до етапу

розвитку суспільства), які реалізуються в конкретних програмах економічного розвитку і відповідній економічній політиці.

Також слід звернути увагу, як реалізуються основні економічні цілі в різних економічних системах. Відповідно до алгоритму вирішення головних питань економіки визначають певні типи організації господарського життя суспільства. Сучасна економічна наука пропонує багато класифікацій економічних систем залежно від їх поділу за найхарактернішими ознаками. Виділяють п'ять основних типів економічних систем (традиційна, командна, перехідна, змішана та ринкова), на основі ступеню централізації або децентралізації у прийнятті господарських рішень та на співвідношенні форм приватної та державної власності.

Важливими також є відносини між людьми при привласненні факторів виробництва та присвоєнні результатів його діяльності. Сукупність цих відносин утворює економічний зміст поняття «власність», а їх юридична форма — його правовий зміст. У єдності свого економічного змісту та юридичної форми відносини власності відображають, кому належать фактори і результати виробництва, хто і як ними володіє, розпоряджається та використовує. Саме тому власність визначає соціально-економічне становище людини та різних верств населення, є основою всіх суспільних відносин, суспільного життя.

Вирішення практичних завдань

1. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Речовий фактор виробництва - це:

- А) предмети праці;
- Б) знаряддя праці;
- В) засоби праці;
- Г) засоби виробництва і робоча сила
- Д) засоби виробництва.

2. Ресурси, які мають виробниче призначення називають:

- А) предметами споживання виробництва;
- Б) засобами виробництва;
- В) першочерговими предметами споживання;
- Г) засобами праці;
- Д) предметами праці.

3. До предметів праці належать:

- А) сировина та матеріали;
- Б) обладнання та інструмент;
- В) робоча сила;
- Г) машини та обладнання;
- Д) правильно вказано у п. Б, Г.

4. До предметів праці не належать:

- А) сировина та матеріали;
- Б) обладнання та інструмент;
- В) робоча сила;
- Г) машини та обладнання;
- Д) правильно вказано у п. Б, В, Г.

5. До засобів праці належить:

- А) сировина та матеріали;
- Б) обладнання та інструмент;
- В) робоча сила;
- Г) виробничі будівлі;
- Д) правильно вказано у п. Б, Г.

6. До засобів праці не належить:

- А) сировина та матеріали;
- Б) обладнання та інструмент;
- В) робоча сила;

- Г) виробничі будівлі;
 - Д) правильно вказано у п.а, в.
7. *Особистий фактор виробництва - це:*

- А) предмети праці;
- Б) робоча сила;
- В) засоби праці;
- Г) засоби виробництва і робоча сила;
- Д) засоби виробництва.

8. *Які з перелічених понять належать до знарядь праці:*

- А) верстати;
- Б) машини;
- В) сировина;
- Г) робоча сила;
- Д) правильно вказано у п.а, б.

9. *Який спосіб закріплення прав власності за певними суб'єктами є головним у сучасних умовах:*

- А) звичаями і традиціями;
- Б) релігійними переконаннями;
- В) силою;
- Г) моральними переконаннями;
- Д) юридичними нормами.

10. *За безпосереднього використання результатів виробництва самими виробниками виникають:*

- А) прямі натуральні зв'язки;
- Б) товарні зв'язки;
- В) зворотні зв'язки;
- Г) соціальні зв'язки;
- Д) правильно вказано у п.а, б.

11. *До специфічних властивостей економічної системи відносять:*

- А) емерджентність;
- Б) динамічність;
- В) невизначеність;
- Г) активна реакція на нові чинники;
- Д) всі відповіді правильні.

12. *Фундаментальними цілями економічної системи прийнято вважати:*

- А) дефіцит торговельного балансу;
- Б) високий рівень безробіття і інфляції;
- В) економічне коливання;
- Г) економічне зростання;
- Д) макроекономічну нестабільність.

13. *Згідно з системою національних рахунків, економіка поділяється на такі сектори:*

- А) нефінансові корпорації, фінансові корпорації;
- Б) некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства;
- В) сектор загального державного управління;
- Г) домашні господарства;
- Д) всі відповіді правильні.

14. *Особливий, специфічний фактор виробництва (специфіка цього фактора полягає в особливому типі поведінки суб'єкта господарювання, якому притаманні ініціатива, новаторство, гнучкість, певний ступінь ризику та відповідальності), що характеризує діяльність людини стосовно поєднання та ефективного використання всіх інших факторів виробництва з метою створення благ та послуг, називається:*

- А) земля;

- Б) капітал;
- В) інформація;
- Г) підприємницька здатність;
- Д) праця.

15. Специфіка функціонування традиційної економічної системи полягає в наступному:

- А) виробництво, розподіл і обмін ґрунтуються на традиціях і звичаях;
- Б) рівень розвитку продуктивних сил, продуктивності праці, технічного і технологічного є низьким;
- В) темпи зростання населення перевищують темпи зростання продуктивності виробництва благ, в зв'язку з чим потреби споживання незадовільняються;
- Г) економічна роль і місце індивіда визначається приналежністю до каст і правом спадковості;
- Д) всі відповіді правильні.

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Найкраща економічна система — це та, яка максимально забезпечує людей тим, чого вони найбільше потребують (Джон Гелбрейт).
2. Головною метою об'єднання людей у суспільство є прагнення мирно і безпечно користуватися своєю власністю, а основним знаряддям і засобом для цього служать встановлені у даному суспільстві закони (Джон Локк).

Література: 2, 3, 12.

Практичне заняття 4

Тема: Теорія грошей і грошового обігу

Мета заняття – ознайомити студентів із сучасною теорією грошей, принципами та законами функціонування грошової системи.

Питання для обговорення

1. Суть і основні функції грошей.
2. Ліквідність грошей і грошові агрегати.
3. Закони обігу грошей.
4. Формула рівноваги грошової і товарної мас Фішера.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Вивчаючи тему «Теорія грошей і грошового обігу» студент повинен знати, розуміти та сприяти формуванню цілісної системи економічних знань, грошової системи країни, її елементів, зміни пропозиції грошей, та їх вплив на рівень ділової активності.

Окрему увагу необхідно приділити, цілям і сучасним тенденціям розвитку грошово-кредитних відносин в країні, функціям Центрального банку України. Слід зауважити що в економічній теорії за допомогою аналізу монетарної (грошової) політики держави визначають механізм управління грошовим обігом.

При вивченні цієї теми студенту слід проаналізувати конвертованість валюти, розрізнити повну, часткову, внутрішню, зовнішню, а також замкнену (неконвертовану) валюту. Аналізуючи політику Уряду у сфері грошового обігу, студент має проаналізувати широке коло теоретичної літератури і статистичних видань, щоб всебічно дослідити особливості регулювання грошової маси.

Вирішення практичних завдань

I. Розв'язати задачі

1. У базовому році обсяг виробництва в країні становив 250000 одиниць продукції при середній ціні за одиницю 10 грн. Гроші здійснюють 5 оборотів за рік. У звітному році обсяг виробництва зріс на 20%, маса грошей в обігу зросла в 1,5 рази, а кількість оборотів не змінилася. Наскільки зросла середня ціна за одиницю продукції?

2. Визначте величину грошових агрегатів M1, M2, M3 на підставі таких даних (млрд дол.): невеликі термінові рахунки – 1630; великі термінові рахунки – 645; чекові рахунки – 448; нечекові ощадні рахунки – 300; готівка – 170.

3. Припустімо, що кожна гривня, необхідна для покупки товарів і послуг, обертається чотири рази на рік. Номінальний ВВП становить 2000 млн грн. Визначте величину попиту на гроші для операцій (угод або трансакцій). Дані, наведені в таблиці, дають уявлення про попит на гроші з боку активів за різних ставок відсотка. Визначте: обсяг загального попиту на гроші; чому дорівнює рівноважна ставка відсотка, якщо пропозиція грошей у країні становить 600 млн грн.; які зміни відбудуться з загальним попитом на гроші, якщо: ставка відсотка зросте на 2% порівняно з рівноважною; ставка відсотка знизиться на 2% порівняно з рівноважною.

Таблиця 1 - Попит на гроші

Ставка відсотка, %	Обсяг попиту на гроші	
	З боку активів, млн грн	Загальний попит на гроші, млн грн
16	20	
14	40	
12	60	
10	80	
8	100	
6	120	
4	140	

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Гроші всюди присутні, і якщо порушити грошовий обіг, порушиться нормальне функціонування усього господарського організму (Мілтон Фрідмен).

Література: 2, 3, 6.

Практичне заняття 5

Тема: Ринкова економіка: суть, структура, інфраструктура

Мета заняття – формування у студентів розуміння поняття «ринку», основних умов його виникнення; формування знань щодо основних рис ринкової економіки, її принципів функціонування, видів і функцій ринку, функцій держави в ринковій економіці.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення ринку.
2. За яких умов виникає ринок?
3. Назвіть риси сучасної ринкової економіки й розкрийте їхній зміст.
4. Що таке економічна свобода? В яких формах вона проявляється?
5. Назвіть принципи функціонування ринкової економіки та розкрийте їхній зміст.
6. Дайте характеристику структури ринку за різними критеріями.
7. Назвіть функції ринку і розкрийте їхній зміст.
8. Які функції в ринковій економіці виконують домогосподарства?
9. Які функції у ринковій економіці виконують підприємці?
10. У чому полягає специфіка функцій держави в ринковій економіці?

Методичні рекомендації до вивчення теми

Вивчаючи означену тему, студент, перш за все, має зрозуміти суть ринку і за яких умов він виникає. Важливо в'яснити основні риси ринкової економіки та принципи її функціонування.

Особливого методичного значення набуває визначення різновидів ринку, його класифікація за різними критеріями. Також при вивченні даної теми слід добре зрозуміти зміст функцій ринку.

Окрему увагу необхідно приділити ролі і функціям основних учасників ринкової економіки: домогосподарствам, підприємствам, державі.

Вирішення практичних завдань

I. Підготувати презентацію

Опишіть особливості функціонування елементів ринкової інфраструктури (на Ваш вибір). Завдання виконайте у вигляді презентації (до 10 слайдів). Розкрийте призначення обраного Вами елемента ринкової інфраструктури; визначіть на якому ринку функціонує цей

елемент; хто є суб'єктами і об'єктами цього елемента; назвіть яскравих світових чи вітчизняних представників цього виду інфраструктури і т.д.

Перелік елементів ринкової інфраструктури: товарні біржі, аукціони, ТПП – торгово-промислові палати, сервісні центри, ярмарки, ріелтерські фірми, банки, фондові біржі, валютні біржі, фінансові небанківські інститути, страхові компанії, інвестиційні фонди, пенсійні фонди, ломбарди, біржі праці, державні фонди для сприяння ділової активності, науково-дослідні установи з вивчення ринкових проблем, інформаційні центри та агентства, рекламні агентства, юридичні контори

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Економічна свобода набагато ілюзорніша, ніж це видається на перший погляд. Кожен має право чинити на ринку так, як йому заманеться. Однак якщо хто-небудь визнає за краще робити те, що ринок не схвалює, ціною індивідуальної свободи виявляється економічне розорення (Р. Хейлбронер).

Література: 1-4, 13, 15

Практичне заняття 6-7

Тема: Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги

Мета заняття – формування у студентів глибоких знань щодо змісту попиту і пропозиції на ринку певного товару та способів їх координації і взаємоприспосовування задля досягнення ринкової рівноваги; навчання студентів методам аналізу факторів, що впливають на зміну попиту і пропозиції, вмінню приймати рішення відносно шляхів збалансування ринку та встановлення на ньому рівноважних цін.

Питання для обговорення

1. Розкрийте суть попиту та пропозиції, а також сутність законів попиту та пропозиції в ринковій економіці.
2. Чим зумовлюються напрям, нахил та зсув графічних кривих ринкового попиту та ринкової пропозиції?
3. Діалектика залежності попиту і пропозиції. Теорія загальної рівноваги.
4. Еластичність попиту та пропозиції та її типи.
5. Розкрийте значення поняття цінової еластичності для характеристики кількісної динаміки ринкового попиту та ринкової пропозиції.
6. Види цінової еластичності.
7. Як розуміється нецінова еластичність?
8. Дайте характеристику еластичності попиту за доходом для нижчих і нормальних товарів
9. Дайте визначення перехресної еластичності попиту і покажіть її дію стосовно товарів-субститутів та товарів-комплементів.
10. Що таке еластичність пропозиції? Як вона визначається?
11. Який механізм встановлення часткової та загальної рівноваги на ринку?
12. Що таке рівноважна ціна? Які функції вона виконує?

Методичні рекомендації до вивчення теми

Вивчаючи означену тему, студент, перш за все, має уявити для себе її особливе значення в курсі «Основ економіки», оскільки саме в цій темі всебічно і конкретно розкривається механізм функціонування ринкової системи, особливості ціноутворення та умови рівноваги на окремих ринках товарів та послуг; саме в цій темі розкривається зміст головних ринкових законів – закону попиту і закону пропозиції. При роботі над вивченням цієї теми, студент має оволодіти певним математичним апаратом, зокрема вміти зобразити графіки попиту, пропозиції, ринкової рівноваги, надлишку споживача, дефіциту і товарного надлишку, а також вести розрахунки за відповідними формулами коефіцієнтів цінової еластичності попиту за доходом та перехресної еластичності.

Студент має, перш за все, уявити сутність понять «ринковий попит» та «ринкова пропозиція», вміти графічно відобразити криву попиту та криву пропозиції, розуміти сутність

закону попиту та закону пропозиції як головних законів реалізації механізму функціонування ринку, а також зрозуміти шляхи координації попиту і пропозиції на базі цінового механізму і конкуренції. Особливу увагу студенту слід приділити вивченню внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на попит і пропозицію, і, відповідно, зрозуміти наведену в літературі класифікацію товарів залежно від характеру зміни попиту на товар через зміну доходів або через зміну цін на інші товари.

Особливого методичного значення набуває визначення ринкової ціни як врівноважувальної ціни за умов рівності величини попиту і величини пропозиції. Відповідно, студент має набути практичні навички розрізняти чинники, що впливають на поведінку домогосподарств та на поведінку виробників, передбачати наслідки впливу різнонаправлених чинників попиту і пропозиції на кінцеві зміни рівноважної ціни та рівноважної кількості товару та приймати обґрунтовані рішення щодо поведінки споживачів і виробників у разі відхилень ринкових цін від рівноважних.

Опановуючи навчальну літературу по даній темі, студент має навчитись розраховувати коефіцієнти еластичності попиту і пропозиції і вміти оцінити кількісний вплив різних факторів на обсяги попиту чи пропозиції товару. Особливу увагу в методологічному плані слід звернути на побудову графіків дефіциту товару та графіку надлишків товару, а, отже, розуміти, які саме економічні дії можуть розбалансувати рівновагу на ринку і призвести до нестачі товару чи його надлишку.

Набуті знання дадуть можливість студенту отримати вміння приймати зважені ефективні рішення щодо шляхів збалансування ринку та умов встановлення на ньому рівноважних цін.

Вирішення практичних завдань

I. Розв'язати задачу

1. Фірма випускає певний товар і реалізує його на ринку. Маркетинговою службою фірми виконано дослідження ринку і визначено функції попиту і пропозиції залежно від рівня ринкових цін: $Q_D = 8000 - 40 \cdot P$, $Q_S = -1000 + 20 \cdot P$. Необхідно дослідити, як вплине втручання держави на механізм ринкового ціноутворення та оцінити можливі наслідки такого втручання. Для цього необхідно розрахувати аналітично та зобразити графічно: рівноважну ціну та рівноважний обсяг продажу; фактичні обсяги продажу, обсяги дефіциту чи надлишку та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників в разі встановлення державою фіксованої ціни на 5 грн. вищу за рівноважну; нову рівноважну ціну, та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників, держави в цілому в разі введення державного податку з продажу у розмірі 5% до початкової ціни рівноваги; нову рівноважну ціну, та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників, держави і суспільства в цілому в разі введення державної дотації у розмірі 20 грн. на кожен одиницю товару.

II. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Закон попиту відображає:

- А) чим вища ціна товарів, тим більша їх кількість може бути виготовлена і запропонована до продажу на ринках;
- Б) пряму залежність між ціною та кількістю товару що продається;
- В) обернену залежність між ціною та кількістю товарів які купуються споживачами;
- Г) поступове підвищення попиту на даний товар чи послугу.

2. Закон пропозиції відображає:

- А) попит одного споживача;
- Б) бажання чи можливість продавців постачати товари для продажу на ринку;
- В) перевищення пропозиції товару над величиною попиту;
- Г) пряму залежність між ціною та кількістю товару, що продається.

3. Які з перелічених факторів впливають на зміну кривої пропозиції ?

- А) рівень технології;
- Б) якість ресурсів і факторів виробництва;
- В) податки і субсидії;
- Г) всі перелічені фактори.

4. Рівень попиту залежить від великої кількості нецінових факторів, до яких відносяться:
- А) смаки споживачів;
 - Б) доходи споживачів;
 - В) ціна на товари-конкуренти;
 - Г) жоден з цих факторів не відноситься.
5. Рівноважна ціна – це
- А) ціна, по якій покупці хочуть придбати товар;
 - Б) ціна, по якій виробники готові продавати товар;
 - В) ціна, що врівноважує попит та пропозицію в результаті дії конкурентних сил;
 - Г) ціна, що визначає обсяг попиту.
6. Надлишок товарів – це
- А) ситуація, за якої плани покупців та споживачів на ринку співпадають;
 - Б) перевищення величини попиту над пропозицією;
 - В) небажання людей купувати ті чи інші товари;
 - Г) перевищення пропозиції товару по даній ціні величини попиту.
7. Якщо крива пропозиції зміщується на графіку вправо то це означає що пройшло:
- А) збільшення пропозиції;
 - Б) зменшення попиту;
 - В) збільшення рівноважної ціни;
 - Г) зменшення рівноважного обсягу.
8. Існує обернена залежність між:
- А) кількістю опадів в місяць і продажем парасоль;
 - Б) величиною доходу споживача і його попитом на товари нижчої категорії (гіршої якості) ;
 - В) ціною картини і ступенем відомості художника, що її написав;
 - Г) жодна відповідь не підходить.
9. З ростом доходів споживача крива попиту на товар поганої якості буде:
- А) зміщатися вправо і вверх;
 - Б) зміщатися вліво і вниз;
 - В) зміщатись вліво і вверх;
 - Г) зміщатися вправо і вниз.
10. Урядом введено дотацію на кожну одиницю продукції, яку отримує виробник. Як зміниться рівноважний обсяг продаж товару?
- А) зросте;
 - Б) залишиться незмінним;
 - В) знизиться;
 - Г) інформації недостатньо.
11. Введення податку на одиницю означає, що податковий тягар несуть:
- А) виробники;
 - Б) споживачі;
 - В) і виробники, і споживачі;
 - Г) уряд, що встановив податок.
12. Еластичність це:
- А) зміна обсягу попиту;
 - Б) зміна обсягу пропозиції внаслідок зміни попиту;
 - В) міра реагування однієї змінної величини на зміну іншої;
 - Г) стан рівноваги на ринку.
13. Цінова еластичність попиту на товар вимірюється чутливістю величини попиту до зміни:
- А) цін на інші товари;
 - Б) споживчих смаків і переваг;

- В) ціни товару;
- Г) доходу споживачів.

14. Попит на товар є нееластичним за ціною, якщо цінова еластичність попиту:

- А) більше 2;
- Б) більше 1, але менше 2;
- В) менше 1;
- Г) менше 0.

15. Якби еластичність попиту на товар була нульовою ($E=0$), то це означало б, що:

- А) за існуючою ціною можна продати будь-яку кількість товару;
- Б) дана кількість товару буде куплена за скільки завгодно високу ціну;
- В) потреба в товарі є повністю насиченою;
- Г) споживачі не погодяться на будь-які зміни в обсягах та цінах товару.

16. Нееластичний попит на товар означає, що:

- А) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться більше ніж на 1%;
- Б) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться менш ніж на 1%;
- В) зростання ціни цього товару на 1% не змінить величини попиту на нього;
- Г) зменшення ціни цього товару на 1% не змінить величини попиту на нього;
- Д) правильна відповідь відсутня.

17. Еластичний попит на товар означає, що:

- А) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться більш ніж на 1%;
- Б) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться менш ніж на 1%;
- В) зростання ціни цього товару на 1% не змінить величини попиту на нього;
- Г) зменшення ціни цього товару на 1% не змінить величини попиту на нього;
- Д) правильна відповідь відсутня.

18. Абсолютно нееластичний попит на товар означає, що:

- А) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться більш ніж на 1%;
- Б) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться менш ніж на 1%;
- В) зростання ціни цього товару на 1% не змінить величини попиту на нього;
- Г) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться на 1%;
- Д) правильна відповідь відсутня.

19. Одична еластичність попиту на товар означає, що:

- А) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться більш ніж на 1%;
- Б) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться менш ніж на 1%;
- В) зростання ціни цього товару на 1% не змінить величини попиту на нього;
- Г) із зростанням ціни цього товару на 1% величина попиту на нього зменшиться на 1%;
- Д) правильна відповідь відсутня.

20. Перехресна еластичність попиту характеризується зміною:

- А) ціни одного товару на зміну ціни іншого товару;
- Б) величини попиту одного товару на зміну ціни іншого товару;
- В) ціни одного товару на зміну пропозиції іншого товару;
- Г) величини попиту одного товару на зміну попиту на інший товар.

III. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Майже всі головні проблеми в політекономії мають одну і ту ж сутність... як пропозиція та попит взаємно урівноважуються (Альфред Маршалл).

Література: 1, 2, 7, 13.

Практичне заняття 8

Тема: Капітал. Витрати виробництва і прибуток

Мета заняття – формування у студентів комплексного уявлення про систему витрат, визначення її структури, розкриття принципів формування доходу та розрахунку прибутку суб'єктів господарювання, ознайомлення студентів з основами типами ринкових структур.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте суть і конкретні форми існування капіталу.
2. Що таке витрати виробництва?
3. Які існують види витрат?
4. Методики розрахунку витрат.
5. У чому полягає економічна сутність прибутку?
6. Проаналізуйте основні форми прибутку.
7. Як визначається прибуток?
8. Яку економічну роль відіграє прибуток?

Методичні рекомендації до вивчення теми

В теорії економічних витрат принциповим є поділ останніх на: явні (незворотні) витрати матеріальних цінностей, які називаються також бухгалтерськими витратами, і альтернативні (неявні) витрати, які вимірюються кількістю втрачених через вибір інших, альтернативних вигід, зокрема доходів від можливості спрямування матеріальних цінностей (явних витрат) на інші цілі (проекти). Економічні витрати фірми є сумою явних та неявних витрат. В структурі економічних витрат враховуються насамперед неявні витрати власників капіталу у формі альтернативної вартості авансованого капіталу (інвестицій), втрачених доходів з інших джерел, та додаткових матеріальних витрат, яких можна було б уникнути в альтернативі.

Метою власників підприємств є максимізація прибутку. В загальному випадку прибуток є різницею між виручкою фірми від продажу вироблених товарів/послуг і витратами виробництва. Відповідно, зміст прибутку та його обсяг залежать від визначення витрат. Різниця між виручкою і явними витратами є бухгалтерським прибутком фірми, а різниця між виручкою і економічними витратами – економічним прибутком її власників. Економічний прибуток завжди менше бухгалтерського на величину неявних витрат. Бухгалтерський прибуток, який покриває неявні витрати власника фірми, називають нормальним. Фірма з нормальним прибутком отримує нульовий економічний прибуток. З функціональної точки зору загальні (валові) витрати фірми (ТС) поділяються на постійні (FC) та змінні (VC).

Обсяг постійних витрат не залежить від обсягу виробництва, а обсяг змінних – зростає при збільшенні випуску. Змінними є витрати на оплату сировини, комплектуючих виробів, енергоспоживання й оплату праці у виробництві продукту. Вони залежать від питомих витрат і цін на ресурси. Однакові загальні витрати всіх комбінацій ресурсів при даних цінах називаються ізокостами фірми. Рішення щодо доцільності й обсягу виробництва приймаються фірмами з урахуванням показників їх середніх повних (AC), фіксованих (AFC), змінних (AVC), а також граничних витрат (MC) – додаткових витрат на випуск додаткової одиниці продукції.

В довгостроковому періоді, коли всі фактори виробництва є гнучкими, фірма мінімізує витрати. Для цього вона обирає співвідношення обсягів використання ресурсів з урахуванням цін на них за правилом мінімізації витрат: гранична норма заміщення ресурсів у виробництві має дорівнювати співвідношенню цін на ресурси.

В короткостроковому часі, поки витрати на капітал і деякі інші види ресурсів залишаються незмінними та діє закон зростаючих граничних витрат, фірма максимізує економічний прибуток або мінімізує економічні збитки, обираючи обсяг виробництва за правилом збільшення граничних витрат (MC) до рівня граничної виручки (MR). Обидва правила є універсальними й не залежать від типу ринку.

Мінімальні середні витрати фірми є межею економічної беззбитковості цін. Попередні авансовані витрати власників (інвестиції в капітал) хоча й повертаються з виручки, але на

відміну від поточних витрат (платежів), не повинні покриватись за рахунок виручки обов'язково. Тому деякий час фірма може продавати товари по економічно збиткових цінах, нижчих від мінімальних середніх витрат, але вищих за мінімальні середні поточні витрати, що складаються із змінних витрат і обов'язкових фіксованих платежів. При економічно збиткових ринкових цінах, нижчих від мінімальних середніх витрат, фірми розглядають рішення лише щодо доцільності подальшого виробництва даного товару у перспективі. Мінімальні середні змінні витрати фірми є нижньою межею бухгалтерської беззбитковості цін і отже продовження виробництва. Якщо ринкові ціни падають до мінімальних середніх змінних витрат або нижче – фірма повинна зупинити випуск продукції, щоб уникнути накопичення бухгалтерських збитків.

Вирішення практичних завдань

I. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. У теорії виробництва період часу, протягом якого неможливо змінити всі виробничі фактори називається:

- А) фіксованим;
- Б) короткотерміновим;
- В) недостатнім для змін всіх факторів;
- Г) змінним.

2. Постійні витрати - це:

- А) витрати, величина яких змінюється зі зміною обсягів виробництва;
- Б) витрати величина яких не змінюється зі зміною обсягів виробництва;
- В) альтернативні витрати використання ресурсів;
- Г) альтернативні витрати, які набувають форми грошових платежів постачальникам факторів виробництва і проміжних засобів.

3. Витрати на сировину, матеріали, паливо, енергію, транспорт, трудові ресурси ... можна віднести до:

- А) неявних;
- Б) постійних;
- В) змінних;
- Г) економічних.

4. Граничні витрати – це:

- А) відношення валових витрат до обсягів виробництва;
- Б) відношення приросту валових витрат до приросту обсягів виробництва;
- В) витрати в розрахунку на одиницю виробленого товару;
- Г) середні постійні витрати + середні змінні витрати.

5. Витрати в розрахунку на одиницю виробленого товару - це:

- А) граничні витрати;
- Б) середні витрати;
- В) валові витрати;
- Г) середні постійні витрати.

6. Яке з цих тверджень характеризує валові витрати:

- А) $VC-FC$;
- Б) $FC+VC+MC$;
- В) $TFC+TVC$;
- Г) $(TFC+TVC)/Q$.

7. При зростанні обсягу виробництва з 9 до 10 одиниць продукції в день загальні витрати підприємства зросли з 300 грн до 325 грн. Величина граничних витрат рівна:

- А) 25 грн;
- Б) 30 грн;
- В) 625 грн;
- Г) 32,5 грн;

8. Яке з наведених тверджень є правильним:

- А) бухгалтерські витрати + економічні витрати = нормальний прибуток;

Б) економічний прибуток – бухгалтерський прибуток = зовнішні витрати;

В) бухгалтерський прибуток + зовнішні витрати = економічний прибуток;

Г) економічні витрати – явні витрати = неявні витрати.

9. При обсязі виробництва 200 одиниць продукції в місяць загальні витрати становлять 3000 грн, постійні витрати рівні 800 грн. Ціна за одиницю продукції становить 20 грн. Величина середніх змінних витрат рівна:

А) 4 грн;

Б) 22 грн;

В) 11 грн;

Г) 30 грн.;

Д) 15 грн.

10. В довгостроковому періоді всі фактори виробництва розглядаються як:

А) постійні;

Б) змінні;

В) повні економічні витрати;

Г) втрачена вигода.

11. Бухгалтерський прибуток:

А) різниця між виручкою від реалізації та сумою явних і неявних витрат;

Б) різниця між виручкою від реалізації та неявними витратами;

В) різниця між виручкою від реалізації та зовнішніми витратами;

Г) різниця між виручкою від реалізації та граничними витратами.

12. Економічний прибуток:

А) різниця між виручкою від реалізації та сумою явних і неявних витрат;

Б) різниця між виручкою від реалізації та неявними витратами;

В) різниця між виручкою від реалізації та зовнішніми витратами;

Г) різниця між виручкою від реалізації та граничними витратами.

13. Бухгалтерський прибуток за розміром:

А) буде перевищувати економічний прибуток, оскільки він визначається з урахуванням тільки змінних витрат;

Б) буде меншим за нормальний прибуток, оскільки в іншому випадку у підприємця зникає зацікавленість у роботі фірми;

В) буде перевищувати економічний прибуток, оскільки він визначається без врахування внутрішніх неявних витрат;

Г) буде меншим підприємницького доходу, оскільки він не враховує доходи фірми, які вона отримує від інших видів діяльності.

14. Виручка від реалізації — це:

А) постійні витрати + змінні витрати + валовий прибуток,

Б) всі витрати + економічний прибуток;

В) витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції + нормальний прибуток;

Г) витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції + бухгалтерський прибуток.

15. У короткостроковому періоді фірма виробляє 500 од. продукції. Середні змінні витрати дорівнюють 2 грн., а середні постійні – 0,5 грн. Валові витрати складуть:

А) 2,5 грн.;

Б) 1250 грн.;

В) 750 грн.;

Г) 1100 грн.

16. Величина постійних витрат фірми становить 500 грн. в місяць, величина змінних витрат на виробництво одиниці продукції становить 2 грн, ціна за одиницю продукції становить 5 грн. Який обсяг виробництва повинна забезпечити фірма, щоб отримати прибуток в розмірі 1000 грн в місяць:

А) 5000 одиниць;

- Б) 500 одиниць;
- В) 50 одиниць;
- Г) 300 одиниць;
- Д) 1000 одиниць.

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Теорія капіталу є одним з найскладніших розділів економічної теорії (Пол Самуельсон).

Література: 2, 3, 6.

Практичне заняття 9

Тема: Конкуренція і монополія у ринковій економіці

Мета заняття – вивчення студентами основних видів конкуренції, методів конкурентної боротьби; формування у студентів глибоких знань щодо функціонування окремих видів ринку та шляхів розбудови ринкової економіки.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність та роль конкуренції в ринковій економіці?
2. Розкрийте сутність закону конкуренції.
3. Які основні умови виникнення економічної конкуренції?
4. Чим відрізняється досконала конкуренція від недосконалої?
5. Які найважливіші риси ринків монополістичної та олігополістичної конкуренції?
6. Охарактеризуйте основні методи конкурентної боротьби.
7. Які основні причини виникнення монополій?
8. У чому полягає сутність монополії?

Методичні рекомендації до вивчення теми

Вивчаючи цю тему студент повинен знати і розуміти головні передумови принципи економічного явища - конкуренції. Особливу увагу в методичному плані слід приділити вивченню видів і особливостей конкуренції, виокремленню методів конкурентної боротьби. Необхідно також уяснити істотні характеристики різноманітних видів ринку та особливості їх функціонування. Особливого значення набуває відслідкування генезису ринкової системи: від розуміння відмінностей між вільним ринковим господарством і соціально орієнтованою економікою, від аналізу головних моделей побудови ринкової економіки до аналізу особливостей сучасних багатоманітних моделей ринкового господарювання, а також до виокремлення сутнісних рис особливого, перехідного до ринку періоду. Зокрема, студент повинен вміти порівняти ефективність та соціально-економічні наслідки моделей ринку, що набули розвитку в різних країнах світу, а також визначати оптимальний обсяг виробництва і максимальний розмір прибутку для різних типів ринкових структур. Студент має вміти розрізняти конкретні умови й особливості функціонування ринку споживчих товарів, ринку засобів виробництва, ринку робочої сили, ринку капіталу, ринку цінних паперів, валютного ринку. Треба вміти орієнтуватися в методах і прийомах ведення конкурентної боротьби в умовах сучасного ринку. Особливу увагу слід приділити оцінці позитивних і негативних рис і властивостей основних моделей ринку. В ході самостійної роботи над вивченням теми студент має проаналізувати широке коло теоретичної літератури і статистичних видань, щоб всебічно проаналізувати особливості функціонування основних моделей ринку.

Вирішення практичних завдань

I. Розв'язати задачі

1. Досконало конкурентна фірма нарощує обсяги виробництва у короткостроковому періоді від 0 до 10 одиниць продукції. Динаміка її загальних витрат представлена даними таблиці 1.

Таблиця 1 - Інформація про обсяг випуску та витрати конкурентної фірми

Q, обсяг випуску, од	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ТС, загальні	40	70	90	100	120	150	190	250	330	430	570

витрати, грн.										
---------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Розрахуйте загальні (валові, сукупні) витрати, середні загальні, постійні і змінні витрати, а також граничні витрати фірми. Визначте величини сукупного та граничного виторгів, економічних прибутків (збитків) фірми за такими ринковими цінами: $P_1=60$, $P_2=30$, $P_3=20$. Визначте оптимальні обсяги виробництва за методом TRTC та за методом MRMC. Визначте, яка ціна змусить фірму зупинити виробництво.

2. Фірма працює у галузі досконалої конкуренції. За наведеними даними обчисліть ринкову ціну, змінні сукупні та середні витрати і визначте, що має робити фірма – збільшити чи зменшити випуск продукції, чи припинити діяльність?

Таблиця 2 - Інформація про ціну, обсяг випуску та витрати конкурентної фірми

Варіант	P	Q	TR	TC	TFC	TVC	AC	AVC	MC
1	5				3,9	14,1		4,7	2
2			12,8	20	7,2		5		3,2
3		5	30				6	5	6
4			13,6		2	10	3		2,7
5	3				1,4	23,1	3,5		3
6		8	40		12			5	7

3. Крива попиту на продукцію виробника-монополіста описується залежністю $P = 140 - Q$, де P – ціна одиниці продукції в грн., Q – обсяг виробництва в тис. шт. Залежність середніх та граничних затрат від обсягів виробництва подано в таблиці 3.

Таблиця 3 - Залежність затрат від обсягів виробництва

№ з/п	Q, тис. шт.	AC, грн.	MC, грн.
1	20	84	66
2	25	78	54
3	30	74	54
4	35	72	60
5	40	71	65
6	45	71	71
7	50	72	81
8	55	75	105
9	60	80	135
10	65	87	171

Визначити оптимальний обсяг виробництва, за якого максимізується прибуток. Розрахувати суму прибутку.

II. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Ринок, на якому діє безліч продавців і покупців стандартизованої продукції, і жоден з них не може контролювати ціну товару називають:

- А) монополією;
- Б) досконалою конкуренцією;
- В) олігополією;
- Г) монополістичною конкуренцією.

2. Дохід, який отримує фірма від продажу одиниці продукції називають:

- А) маржинальним;
- Б) граничним;
- В) середнім;
- Г) достатнім.

3. Додатковий дохід, одержаний в результаті зростання обсягу продажу товару на одну одиницю називають:

- А) валовим;
- Б) граничним;
- В) середнім;
- Г) достатнім.

4. За умов досконалої конкуренції прибуток досягає максимального значення в точці, в якій граничний дохід дорівнює граничним витратам, тобто спрацьовує правило:

- А) $MC = AVC$;
- Б) $MC = MR$;
- В) $P = AFC$;
- Г) $MC = P$.

5. Яка з наведених нижче властивостей відсутня на ринку досконалої конкуренції:

- А) однорідність продукції;
- Б) мобільність ресурсів;
- В) реклама;
- Г) велика кількість покупців.

6. В умовах досконалої конкуренції гранична виручка продавця дорівнює:

- А) ціні товару;
- Б) середній виручці;
- В) середнім змінним витратам;
- Г) середнім постійним витратам.

7. Який з ринків найбільш повно відповідає умовам досконалої конкуренції?

- А) сталі;
- Б) автомобілів;
- В) газу;
- Г) акцій комерційних компаній.

8. На відміну від конкурентного підприємства монополіст:

- А) може встановлювати ціну на свій продукт;
- Б) має економічний прибуток у довгостроковому періоді;
- В) має нескінченно еластичну криву попиту;
- Г) може виготовляти будь-який обсяг продукції.

9. Щоб отримати максимум прибутку, монополіст має вибрати такий обсяг випуску продукції, за яким:

- А) $MC = AVC$;
- Б) $P = AFC$;
- В) $MC = P$;
- Г) $MC = MR$.

10. Монопольний товар, тобто товар, що пропонується монополістом, як правило:

- А) не потрібно рекламувати;
- Б) потребує значних витрат на виробництво;
- В) немає близьких замінників;
- Г) правильна відповідь а і б.

11. Прикладом природної монополії є:

- А) енергетика;
- Б) залізничний транспорт;
- В) магістральний трубопровідний транспорт;
- Г) всі відповіді правильні.

12. Які заходи з боку держави можна використовувати як протидію монополізму?

- А) пряма заборона злиття підприємств;
- Б) регулювання цін на продукцію монополіста;
- В) встановлення податку на монопольний прибуток;
- Г) всі відповіді правильні.

13. Ринок, на якому багато фірм реалізують диференційований продукт і доступ на який є відносно вільний, називають:

- А) монополією;
- Б) досконалою конкуренцією;
- В) олігополією;
- Г) монополістичною конкуренцією.

14. На ринку монополістичної конкуренції:

- А) окремий покупець може впливати на ціну продукції;
- Б) реклама не відіграє важливої ролі;
- В) товари відрізняються виконанням і умовами продажу, тобто продукція диференційована;
- Г) виробники мають однаковий доступ до інформації.

15. Ринок, на якому декілька фірм продають стандартизовані або диференційовані товари і контроль над цінами обмежений взаємодомовленістю фірм, називають:

- А) монополією;
- Б) досконалою конкуренцією;
- В) олігополією;
- Г) монополістичною конкуренцією.

III. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Реальний світ, яким ми його знаємо, виступає як своєрідне сполучення елементів конкуренції з недосконалостями, внесеними монополіями (Пол Самуельсон).

Література: 2, 3, 4, 6.

Практичне заняття 10-11

Тема: Національне виробництво і відтворення

Мета заняття – формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування національної економіки, опанування студентами базовими методами розрахунку макроекономічних показників, вмінню аналізувати економічний розвиток країни, його складові.

Питання для обговорення

1. Чим було спричинено виникнення системи національних рахунків? Розкрийте коротко зміст СНР.
2. Дайте визначення та розкрийте структуру первинних доходів.
3. Розкрийте зміст і структуру вторинних доходів.
4. Для чого СНР враховує вартість житлових послуг, які домогосподарства надають самим собі?
5. Чому СНР враховує роботу найманої прислуги в домогосподарстві і не враховує цю діяльність, якщо її здійснюють самі домогосподарства?
6. Назвіть принципи, на яких ґрунтується СНР, та розкрийте їх зміст.
7. Дайте зіставну характеристику показників ВВП та ВВП.
8. Дайте зіставну характеристику особистого доходу та доходу кінцевого використання.
9. Дайте визначення національного багатства та розкрийте його структуру.
11. Дайте визначення та охарактеризуйте чистий економічний добробут.
12. Розкрийте взаємозв'язок номінального і реального ВВП через дефлятор. В яких цінах вимірюються номінальні, а в яких реальні економічні показники?

Методичні рекомендації до вивчення теми

Структура економіки на макрорівні відображає найважливіші загальногосподарські пропорції, тобто певні кількісні співвідношення, співрозмірність окремих елементів економічної системи. Слід зауважити, що в економічній теорії розрізняють галузеву, територіальну та технічну структуру національної економіки.

При розгляді СНР студент повинен знати, що вона представляє собою систему взаємопов'язаних економічних величин, які відображають загальні й найбільш важливі аспекти

економічного розвитку, пов'язані з виробництвом і споживанням товарів та послуг, розподілом і перерозподілом доходів, формуванням національного багатства країни. Також на увагу заслуговують методологічні принципи її побудови.

Студент повинен знати і вміти розраховувати основні показники СНР: валовий внутрішній продукт (ВВП); чистий національний продукт (ЧНП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), дохід кінцевого використання (ДКВ). При цьому необхідно зазначити, що для розрахунку ВВП використовують такі методи: виробничий (продуктивний), за потоком витрат (кінцевого використання) та за потоком доходів (розподільчий).

Розгляд СНР слід закінчити виокремленням окремих її недоліків, які обумовлюють необхідність розрахунку нових макроекономічних показників, зокрема чистого економічного добробуту.

Крім того, розрахунок ВВП ускладнюється інфляцією, нестабільністю національної економіки. У зв'язку з цим економісти використовують номінальні та реальні макроекономічні показники. Якщо, наприклад, ВВП оцінюється за діючими (поточними) цінами, він називається номінальним ВВП; якщо за базовими (незмінними) цінами - це реальний ВВП. Співвідношення між номінальним і реальним ВВП створює статистичний показник - дефлятор ВВП.

При вивченні національної економіки, необхідно певну увагу також приділити дослідженню категорії національного багатства, яка у вузькому розумінні представляє собою сукупність матеріальних благ, якими розпоряджається суспільство та які створені працею людей за попередній період розвитку, а у широкому розумінні включає все те, чим володіє нація, тобто не лише матеріальні блага, але й усі природні ресурси, рівень освіти, обдарованість населення, твори мистецтва тощо.

Водночас слід зазначити, що національне багатство є важливим показником економічної могутності країни та джерелом її соціально-економічного прогресу, тому особливо гостро постає проблема розширеного відтворення національного багатства.

Вирішення практичних завдань

I. Розв'язати задачі

1. ВВП країни становить 3245 млрд. дол., споживчі витрати - 2094 млрд. дол., державні закупівлі товарів і послуг – 898 млрд. дол., чистий експорт – (-28) млрд. дол., амортизація – 300 млрд. дол. Визначте, чи є економіка країни зростаючою.

2. За даними таблиці 1 розрахуйте: ВВП (методами доходів і витрат); ЧВП; НД;

Таблиця 1

№ з/п	Показник	Гр. од.
1	Експорт	2200
2	Дивіденди	300
3	Амортизація	1000
4	Заробітна плата	4500
5	Державні закупівлі товарів і послуг	2800
6	Рента	500
7	Непрямі податки	1600
8	Чисті інвестиції	800
9	Податки на прибуток корпорацій	400
10	Трансфертні платежі домогосподарствам	2300
11	Відсотки за капітал	900
12	Дохід від приватної власності	200
13	Споживчі витрати	6500
14	Імпорт	3300
15	Нерозподілені прибутки корпорацій	600

3. Чисельність населення в умовній країні становить 100 млн осіб, реальний ВВП — 20 млрд євро. За рік реальний ВВП збільшився на 8 %, а кількість населення — в 1,25 раза. Обчисліть, як змінився показник ВВП на одну особу.

4. Розрахуйте ЧВП, чисті інвестиції за таких умов: споживчі витрати становлять 600 гр. од.; валові інвестиції 120; витрати на відновлення зношеного капіталу — 80; державні закупівлі — 60; трансферти — 20; експорт — 10; імпорт — 12 гр. од.

II. Контрольний тест на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. ВВП відрізняється від ВВП на величину, що дорівнює:

- А) факторним доходам з-за кордону;
- Б) трансфертним платежам сектору домашніх господарств з-за кордону;
- В) різниці між виторгом від реалізації та вартістю матеріальних витрат;
- Г) різниці між надходженнями від національних факторів виробництва з-за кордону та факторними доходами, отриманими закордонними ресурсами в певній країні.

2. Дефлятор відображається як:

- А) середня зважена ціна всіх товарів і послуг у поточному році;
- Б) відношення номінального ВВП до реального ВВП поточного року у відсотковому вираженні;
- В) узагальнений рівень цін на товари виробничого призначення;
- Г) відношення реального ВВП до номінального ВВП поточного року у відсотковому вираженні.

3. Подушний ВВП країни обчислюється:

- А) як відношення ВВП до чисельності населення в країні;
- Б) як відношення ЧНД до кількості населення в країні;
- В) за мінімальним споживчим кошиком;
- Г) за рівнем диференціації доходів населення в країні.

4. Чистий експорт — це:

- А) різниця між експортом та імпортом країни за рік;
- Б) різниця між ВВП і ВВП;
- В) чисті факторні доходи з-за кордону;
- Г) різниця між імпортом і експортом країни за рік.

5. Що належить до чистих інвестицій:

- А) купівля домашнім господарством легкового автомобіля;
- Б) купівля домашнім господарством побутової техніки;
- В) заміна зношеного обладнання новим;
- Г) будівництво фірмою складу готової продукції?

6. Визначаючи сукупну виготовлену вартість у національній економіці, не враховують попередньо створеної вартості, щоб уникнути:

- А) інфляційних процесів;
- Б) виробничих витрат попереднього циклу;
- В) подвійного рахунку;
- Г) дефляційних процесів.

7. Сукупна ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, створених у країні протягом року, — це:

- А) національне багатство;
- Б) валовий внутрішній продукт;
- В) національний дохід;
- Г) чистий економічний добробут.

8. До трансфертних урядових виплат належить:

- А) шкільне будівництво;
- Б) заробітна плата державних службовців;
- В) видатки;

Г) допомога на безробіття.

9. Підприємницькі заощадження — частина прибутку:

- А) витрачена на особисте споживання підприємця;
- Б) залишена на підприємстві з метою розширення виробництва;
- В) заощаджена на особисті потреби підприємця;
- Г) витрачена на нерухоме майно.

10. Чисті інвестиції — це:

- А) вартість використаних засобів виробництва;
- Б) величина чистого прибутку;
- В) різниця між відновною вартістю виробничих потужностей і амортизацією;
- Г) збільшення основного капіталу.

11. За цінами якого року визначається номінальний ВВП:

- А) попереднього;
- Б) поточного;
- В) наступного;
- Г) базисного?

12. У народному господарстві ВВП у ринкових (поточних) цінах збільшився на 9% порівняно з попереднім роком. За цей час рівень цін підвищився на 4%. Скільки становитиме реальне зростання (%):

- А) 4;
- Б) 13;
- В) 9;
- Г) 5.

13. Якщо обсяг реального ВВП знизився на 7%, а чисельність населення — на 5%, то ВВП:

- А) реальний на одну особу зменшився;
- Б) реальний на одну особу збільшився;
- В) номінальний не змінився;
- Г) реальний збільшився, а номінальний зменшився.

14. Трансфертні платежі — це:

- А) виплати домашнім господарствам, не зумовлені участю у процесі виробництва;
- Б) частина доходу, яка входить до складу національного продукту;
- В) виплати від уряду окремим особам;
- Г) частина доходу, яка входить до складу ВВП.

15. Потенційний ВВП — це такий обсяг ВВП, що виробляється у країні:

- А) за повної зайнятості;
- Б) за природного рівня безробіття;
- В) за сталої зайнятості;
- Г) за неповної зайнятості.

III. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Національний дохід не примножується розподілом (Яцек Войрох).

Література: 1, 2, 10, 16-19.

Практичне заняття 12-14

Тема: Макроекономічна нестабільність

Мета заняття – формування у студентів знань щодо суті і причин таких проявів макроекономічної нестабільності, як інфляція і безробіття, навчання студентів базовим методам аналізу безробіття і зайнятості, умінню обґрунтовувати власне розуміння шляхів стабілізації економічної ситуації в країні.

Питання для обговорення

1. Чим зумовлена циклічна форма економічного розвитку?
2. Охарактеризуйте короткі, середні і довгі цикли.

3. Дайте визначення безробіття як економічного та соціально-економічного явища.
4. Дайте визначення категорії “чисельність робочої сили” й охарактеризуйте її структуру.
5. Яку частину населення за концепцією МОП відносять до економічно активного населення? Чому?
6. Наведіть визначення добровільного та вимушеного безробіття. Яке значення мають ці поняття для аналізу макроекономічної нестабільності?
7. Розкрийте зміст і причини фрикційного та структурного безробіття. Чому саме ці форми становлять природне безробіття?
8. Дайте визначення циклічного безробіття та розкрийте його вплив на економіку.
9. Що таке “повна зайнятість” ? Коли вона досягається? 19. Які показники вимірювання рівня безробіття ви знаєте?
10. Поясніть суперечливість впливу безробіття на економіку.
11. Сформулюйте закон Оукена та обґрунтуйте його зміст.
12. Дайте визначення економічного зростання та розкрийте його вплив на суспільний розвиток. Які типи та теоретичні концепції економічного зростання ви знаєте? Розкрийте їх зміст.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Вивчаючи цю тему студент повинен знати і розуміти головні передумови циклічної форми економічного розвитку, вміти охарактеризувати короткі, середні і довгі цикли, знати їх тривалість і матеріальну основу.

При вивченні безробіття, необхідно увагу приділити дослідженню категорії - ринок праці. Механізм функціонування ринку праці відображає взаємодію попиту і пропозиції на робочу силу, які врівноважуються її ціною — заробітною платою.

Ринок праці оцінює робочу силу як ресурс для суспільного виробництва, інформує своїх суб'єктів про необхідність коригування їхніх рішень, гарантує покриття суспільно-корисних витрат робочої сили, стимулює кількісно-якісне її зростання й ефективне використання, регулює розподіл робочої сили, зумовлюючи мобільність цього ресурсу та раціоналізацію його витрат, узгоджує величину і структуру сукупної робочої сили з обсягом і структурою виробничих потреб у ній.

Студент повинен знати поняття повної зайнятості; природного рівня безробіття; видів безробіття; вміти розраховувати основні показники зайнятості і безробіття, визначати вплив фактичного рівня безробіття на обсяг виробництва, знати і розуміти закон Оукена; знати і розуміти сутність інфляції, її основних видів, причини виникнення інфляції та її вплив на економіку.

Вирішення практичних завдань

1. Контрольний тест 1 на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Закон Оукена виражає кількісну залежність між:

- А) зміною обсягу національного виробництва та зміною рівня безробіття;*
- Б) рівнем безробіття і темпами інфляції;*
- В) зміною обсягу національного виробництва та процентною ставкою;*
- Г) фактичним і природним обсягами національного виробництва;*
- Д) усі відповіді неправильні.*

2. Недостатній сукупний попит спричиняє зростання якого виду безробіття:

- А) фрикційного;*
- Б) циклічного;*
- В) структурного;*
- Г) фрикційного і структурного;*
- Д) фрикційного, структурного і циклічного.*

3. До прихованого безробіття у вітчизняній економіці можна віднести:

- А) надлишкову зайнятість, яка склалася ще в умовах адміністративно-командної системи;*
- Б) зайнятих, що вимушено працювали неповний робочий час;*

В) працівників, що перебували у примусових відпустках без збереження або з частковим збереженням заробітної плати;

Г) правильні відповіді — б, в;

Д) правильні відповіді — а, б, в.

5. До якої категорії слід віднести людину, якщо вона в даний час хворіє і не працює через хворобу:

А) зайняті;

Б) безробітні;

В) економічно неактивне населення;

Г) особи поза робочою силою.

6. Безробіття викликає:

А) зниження купівельної спроможності;

Б) скорочення заощаджень;

В) зниження інвестиційного попиту;

Г) скорочення пропозиції, спад виробництва;

Д) всі відповіді вірні.

7. Чисельність населення країни становить 50 млн осіб. Із них 12 млн — діти до 16 років, а також особи, що перебувають у тривалій ізоляції. 14 млн вибули зі складу робочої сили, 3 млн — безробітні і 0,5 млн — працівники, що зайняті неповний робочий день і шукають роботу. На підставі цих даних визначте рівень безробіття та величину робочої сили.

А) РС=20 млн. осіб, $u=12,5\%$;

Б) РС=24 млн. осіб, $u=15\%$;

В) РС=12 млн. осіб, $u=12\%$;

Г) РС=12,5 млн. осіб, $u=24\%$;

Д) РС=24 млн. осіб, $u=12,5\%$.

8. У країні - 70 млн. зайнятого населення. Чисельність безробітних - 7 млн. чол. Через біржу праці знайшли роботу 0,5 млн. осіб, а ще 0,5 млн. - перестали шукати роботу. Визначте чисельність зайнятих (З) і безробітних (Б). Визначте як зміниться рівень безробіття в наслідок подій, що відбулися.

А) З=70 млн.; Б=7 млн.;

Б) З=70,5 млн.; Б=6,5 млн.;

В) З=71 млн.; Б=6 млн.;

Г) З=70,5 млн.; Б=6 млн.;

Д) З=71,5 млн.; Б=6,5 млн.

9. Населення одного з регіонів - 15 млн. чол. З них: діти віком до 16 років - 4,5 млн., пенсіонери - 3,2 млн. чол., особи у психіатричних клініках - 0,3 млн., безробітні - 0,7 млн., зайняті неповний робочий день - 1,1 млн. Визначте величину робочої сили (РС) і кількість безробітних (Б) у регіоні.

А) РС=15 млн.чол.; Б=0,7 млн.чол.;

Б) РС=10,2 млн.чол.; Б=5 млн.чол.;

В) РС=8 млн.чол.; Б=1,8 млн.чол.;

Г) РС=7 млн.чол.; Б=0,7 млн.чол.;

Д) РС=7 млн.чол.; Б=1,8 млн.чол.

10. Населення одного з регіонів - 15 млн. чол. З них: діти віком до 16 років - 4,5 млн., пенсіонери - 3,2 млн. чол., особи у психіатричних клініках - 0,3 млн., безробітні - 0,7 млн., зайняті неповний робочий день - 1,1 млн. Визначте кількість економічно неактивного населення у регіоні.

А) 4,5 млн.чол.;

Б) 4,8 млн.чол.;

В) 8 млн.чол.;

Г) 9,1 млн.чол.;

Д) 9,8 млн.чол.

II. Контрольний тест 2 на засвоєння вивченого матеріалу даної теми.

1. Джерелом інфляції пропозиції є:

- А) збільшення видатків на споживання;
- Б) збільшення інвестиційних видатків;
- В) зростання витрат на одиницю продукції;
- Г) збільшення сукупних видатків;
- Д) усі відповіді неправильні.

2. Що не спричиняє інфляцію пропозиції?

- А) зростання цін на матеріальні ресурси, зокрема на енергоносії;
- Б) надмірне зростання грошової маси;
- В) милітаризація економіки;
- Г) зростання реальних процентних ставок;
- Д) значне зростання номінальної зарплати.

3. Що не спричиняє інфляцію попиту?

- А) монополізація окремих галузей національної економіки;
- Б) надмірні державні видатки;
- В) зростання чистого експорту;
- Г) очікування щодо зростання цін у майбутньому;
- Д) стимульовальна стабілізаційна політика, спрямована на зниження рівня безробіття.

4. Непередбачена незбалансована інфляція супроводжується:

- А) перерозподілом доходів між боржниками і кредиторами;
- Б) зниженням реальної вартості заощаджень;
- В) падінням ефективності національної економіки;
- Г) правильні твердження — а, б;
- Д) усі твердження правильні.

5. Від передбаченої інфляції особливо потерпають:

- А) працівники галузей, які перебувають на піднесенні та представлені потужними трудовими спілками;
- Б) керівництво фірм та інші отримувачі прибутків, якщо ціни на готову продукцію піднімаються швидше, ніж ціни на ресурси;
- В) уряди, які нагромадили значні державні борги;
- Г) позичальники, що взяли в борг великі суми грошей;
- Д) отримувачі фіксованих доходів.

6. Що не характеризує гіперінфляцію?

- А) ціни зростають на тисячі, десятки тисяч, навіть мільйони відсотків за рік;
- Б) усі прагнуть застатися речами і позбутися грошей;
- В) вартість життя зростає, тому наймані працівники вимагають вищої номінальної заробітної плати, що спричиняє нове підвищення цін;
- Г) фірми посилено вкладають кошти в інвестиційні товари, внаслідок чого обсяг національного виробництва різко збільшується і виходить за межі природного;
- Д) усі твердження правильні.

7. Яке твердження неправильне?

- А) інфляція знижує стимули до трудової діяльності;
- Б) гіперінфляція здійснює руйнівний вплив на обсяг національного виробництва та зайнятість;
- В) помірна інфляція супроводжується зростанням обсягу національного виробництва;
- Г) у 80—90-х роках ХХ ст. у багатьох країнах спостерігалася дефляція;
- Д) усі твердження правильні.

8. Чого не передбачає антиінфляційна політика?

- А) ефективної монетарної політики;
- Б) впорядкування державних фінансів;
- В) раціоналізації структури національної економіки;

- Г) раціоналізації зовнішніх зв'язків;
- Д) періодичного заморожування цін і заробітної плати.

9. Якщо рівень інфляції підвищується з 7 до 9% і жодних інших змін не відбувається, тоді, згідно з ефектом Фішера:

- А) номінальна і реальна процентні ставки зростуть на 2%;
- Б) ні номінальна, ні реальна процентні ставки не зміняться;
- В) номінальна процентна ставка збільшиться на 2%, а реальна не зміниться;
- Г) номінальна процентна ставка не зміниться, а реальна зменшиться на 2%;
- Д) усі твердження неправильні.

10. Яке твердження не узгоджується з кількісною теорією грошей?

- А) за сталої швидкості обігу грошей їхня кількість у національній економіці визначає рівень цін;
- Б) незалежний центральний банк, який визначає пропозицію грошей, повністю контролює темп інфляції;
- В) добуток кількості грошей у національній економіці та швидкості їх обігу дорівнює реальному ВВП;
- Г) рівень інфляції в країні залежить від кількості грошей, яка перебуває в обігу;
- Д) всі твердження узгоджуються.

II. Питання для дискусії (робота в малих групах)

1. Ми діємо тільки тоді, коли сталася криза. Щоб отримати кошти на сейсмічні дослідження, необхідно влаштувати землетрус (Том Зиммі).

Література: 1, 2, 9, 10, 11, 16-19.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота студента та її основні вимоги

Самостійна робота - діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі пізнавальних потреб та інтересів; виборі власного пізнавального шляху, спрямованого на створення творчого освітнього продукту; аналізі результату. Самостійна робота студента є однією із важливих складових навчального процесу, яка безпосередньо впливає на глибину, неформальність та стійкість набутих знань і умінь. Вона є необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни «Основи економіки». Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи і його творчого застосування в майбутній професійній діяльності.

Мета самостійної роботи студентів — засвоїти в повному обсязі навчальну програму дисципліни «Основи економіки» та сформувати самостійність як важливу професійну якість, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Основні **види** самостійної роботи студента:

- 1) Вивчення лекційного матеріалу та окремих тем, передбачених для самостійного опрацювання.
- 2) Вивчення основної та додаткової рекомендованої літератури (робота з підручниками, навчальними посібниками, конспектами лекцій).
- 3) Робота з законодавчими, нормативними та інструктивними матеріалами.
- 4) Вивчення основних термінів і понять за темами навчальної дисципліни.
- 5) Підготовка до семінарських (практичних) занять.
- 6) Підготовка до проміжного модульного та підсумкового семестрового контролю.
- 7) Контрольна перевірка кожним студентом особистих знань за запитаннями для самоконтролю.
- 8) Виконання індивідуальних завдань та їх захист.
- 9) Написання рефератів за темою заняття.
- 10) Пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою.

Завдання самостійної роботи студентів: засвоєння певних знань, умінь, закріплення та систематизація сформованих навичок, їх застосування при виконанні практичних завдань і творчих робіт; виявлення прогалин у системі знань з дисципліни «Основи економіки».

Зміст самостійної роботи студентів визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями викладача. Самостійна робота студентів забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни «Основи економіки», підручниками, навчальними та методичними посібниками, методичними матеріалами для самостійної роботи студентів, конспектом лекцій тощо. Перелік завдань для самостійної роботи, форми звітності, термін виконання та оцінки (кількість балів), які можна отримати за виконання завдань, визначаються викладачем. Оцінки (бали), одержані студентами за виконання різних видів самостійної роботи, фіксуються викладачами і доводяться до відома студентів.

Навчальний **час**, відведений для самостійної та індивідуальної роботи студентів, визначається навчальним планом. Співвідношення обсягів аудиторних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів визначається з урахуванням специфіки та змісту конкретної навчальної дисципліни її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної програми.

Під час **організації** навчальної самостійної роботи викладач ставить перед студентами цілі, пов'язані з необхідністю засвоєння навчального матеріалу, і пропонує їм самостійно, тобто без безпосередньої його участі, досягнути цих цілей. Залежно від задуму він визначає час здійснення самостійної роботи в процесі навчальних занять, узгоджує її з іншими видами

навчальної діяльності, пропонує конкретні завдання, проводить інструктаж щодо їх виконання, з'ясовує повноту, глибину та обсяг обов'язкового виконання завдань, здійснює допоміжні заходи (консультації, спостереження, співбесіди та ін.) з опосередкованого управління діяльністю студентів і діагностики якості самостійної роботи.

Після вивчення відповідної теми з дисципліни «Основи економіки» необхідно самостійно опрацювати питання, що передбачені програмою та включаються до контрольних робіт і екзамену. Згідно вказівок по кожному питанню повинно бути складено **конспект чи реферат**, і надано викладачу для перевірки. Питання повинні бути розкрито повно, мати закінчений за змістом виклад. Відповідь повинна бути точною і відповідати сформульованому питанню і не викликати непорозумінь, трактуватись однозначно.

При складанні реферату необхідно дотримуватись таких рекомендацій:

- 1) реферат повинен включати титульний аркуш, план, викладення матеріалу, перелік використаної літератури;
- 2) обсяг реферату - 5-10 сторінок формату А4 комп'ютерного набору або рукопису;
- 3) викладання матеріалу здійснювати державною мовою;
- 4) залишаються береги таких розмірів: лівий – 25-30 мм; правий - 10 мм; верхній – 20 мм; нижній – 20 мм; шрифт розміру 14 з полуторним міжрядковим інтервалом;
- 5) нумерація сторінок здійснюється в правому кутку аркуша арабськими цифрами (титульну сторінку не нумерують).

Для розкриття питання, крім наведеного переліку літератури, дозволяється використовувати інші нормативно-правові акти, підручники, періодичні видання, ресурси мережі Internet тощо. Неприпустимо використання застарілих матеріалів, при написанні рефератів обов'язково дотримуватись академічної доброчесності. У разі плагіату при виконанні завдань студент не отримує бали і повинен виконати завдання повторно.

Матеріал, що виноситься на самостійне вивчення

Тема 1.1. Предмет і метод економічної теорії

План:

1. Економіка як теоретико-методологічна база інших економічних наук.

Теми рефератів:

1. Розвиток економічної думки у наукових працях українських вчених.
2. Лауреати Нобелівської премії з економіки родом з України. Їх найважливіші теоретичні здобутки.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Що означає термін економічна теорія, ким і коли він був введений?
2. Назвати основні етапи розвитку економічної теорії.
3. Яке місце посідає економічна теорія у системі економічних наук?
4. Дати визначення предмету економічної теорії.
5. Які функції виконує економічна теорія?
6. У чому полягають особливості економічних законів?
7. У чому полягають відмінності нормативного та позитивного економічного аналізу.
8. Назвати основні методи економічної теорії.

Література: 2.

Тема 1.2. Економічні потреби суспільства

План:

1. Мотиви та стимули ефективного господарювання.

Тема реферату:

1. Проблема мотивації господарської діяльності в історії економічної думки.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Поясніть характер походження потреб. Які фактори впливають на їхній зміст?
2. Що таке первинні потреби, яке значення вони мають у житті людини?
3. Які ще види потреб вам відомі?

4. Сформулюйте сутність закону зростання потреб.
 5. Для чого потрібні знання про тенденції і перспективи розвитку потреб та їхні структурні зміни?
 6. Що таке інтерес, як він виникає, на чому ґрунтується?
 7. Яка відмінність між економічною потребою та інтересом? Охарактеризуйте суб'єктів і об'єкти економічних інтересів.
 8. На чому ґрунтуються суперечності економічних інтересів?
 9. Як узгоджуються економічні інтереси в суспільстві?
- Література:** 2.

Тема 1.3. Економічна система суспільства.

План:

1. Сутність і закономірності еволюційного переходу економічної системи до наступного типу.
2. Перехідні економічні системи: зміст і основні риси.
3. Національні моделі економічних систем.

Теми рефератів:

1. Економічний устрій: сутність і місце в економічній системі.
2. Реформування відносин власності в Україні.
3. Головні риси концепції радикальних змін, або політики “шокової терапії”.
4. Інституційні зміни трансформаційної економіки України, що нині відбуваються й уже відбулися.
5. Економічні й соціальні показники ефективності виробництва та спосіб їхнього розрахунку.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. У чому полягає сутність економічної системи? Які визначення цього терміна є в економічній науці?
2. Якими критеріями визначається тип економічної системи?
3. Назвіть структурні елементи економічної системи і розкрийте їхній взаємозв'язок.
4. Розкрийте зміст понять “ринкова економіка”, “командна економіка”, “змішана економіка”.
5. Як в економічній науці відбувався процес еволюції визначення категорії “власність”?
6. Що таке суб'єкт і об'єкт власності?
7. Назвіть суб'єктів і об'єкти державної власності.
8. Що таке відносини власності і яка їхня структура?
9. Дайте визначення й покажіть відмінності між матеріальним і нематеріальним виробництвом. Що таке “духовне виробництво”?
10. Охарактеризуйте основні риси натурального і товарного виробництва.
11. Які умови виникнення товарного виробництва?
12. Які загальні риси і відмінності простого й розвинутого товарного виробництва?
13. Назвіть основні фактори виробництва і розкрийте їхній взаємозв'язок.
14. Розмежуйте поняття “економічне зростання” й “ефективність виробництва”.

Література: 2, 12.

Тема 1.5. Теорія грошей і грошового обігу

План:

1. Теоретичні концепції виникнення і сутності грошей.
2. Функції грошей та їхня еволюція.
3. Грошовий обіг і його закони.

Тема реферату:

1. Теоретичні концепції виникнення грошей.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. У чому полягає суть грошей?
2. Розкрийте співвідношення основних функцій грошей.
3. Які особливості паперових і кредитних грошей?
4. Що таке ліквідність грошей?
5. У чому полягають негативні наслідки бартеру?
6. Що таке грошова маса? Назвіть її показники.
7. Що слід розуміти під грошовою системою? З яких елементів вона складається?
8. Сформулюйте закони обігу грошей.

Література: 3.

Тема 2.1. Ринкова економіка: суть, структура, інфраструктура

План:

1. Підсистеми ринкової інфраструктури: організаційно-технічна, фінансово-кредитна, державно-регулятивна, науково-дослідного та інформаційно-аналітичного забезпечення

Теми рефератів:

1. Переваги та недоліки ринкової економіки.
2. Інфраструктура ринку.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Який із секторів економіки (ринковий чи бюджетний) кращий? Аргументуйте свою позицію.
2. Хто і як визначає пропорції між бюджетним і ринковим секторами економіки?
3. Дайте “класичне” і “маркетингове” визначення ринку. Що між ними спільного і відмінного?
4. Дайте характеристику структури ринку за різними критеріями.
5. Назвіть функції ринку і розкрийте їхній зміст.
6. Що таке суспільні блага, яка їхня структура? Що таке звичайні блага, товари приватного споживання?
7. Що таке позитивний і негативний зовнішні ефекти? Який із них небезпечніший? Аргументуйте свою позицію.

Література: 2.

Тема 2.2. Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги

План:

1. Фактори, що впливають на еластичність попиту і пропозиції

Теми рефератів:

1. Еластичність попиту, її види.
2. Механізм встановлення часткової та загальної рівноваги.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Дайте визначення категорії “попит”.
2. Що означає переміщення точки по кривій попиту?
3. Зв'язок яких явищ виражає закон попиту?
4. Що означають поняття “зміна обсягу попиту” і “зміни, що відбулися у попиті”?
5. Дайте визначення категорії “пропозиція”. Який вигляд має функція пропозиції?
6. Що означає переміщення точки по кривій пропозиції?
7. Порівняйте криву попиту і криву пропозиції.
8. Що означає зсув кривої пропозиції і які фактори його зумовлюють?
9. Що означає термін “еластичність” в економічній теорії?

Література: 15.

Тема 2.5. Підприємництво у ринковій економіці

План:

1. Зміст, основні принципи та ознаки підприємництва.
2. Організаційно-правові форми підприємництва.

Теми рефератів:

1. Теорії та моделі підприємництва.
2. Переваги та недоліки малого підприємництва.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Дайте загальну характеристику підприємництва та розкрийте спільне і відмінне у поняттях “підприємництво” і “бізнес”.
2. Чим (якими чинниками) визначаються організаційні форми підприємництва?
3. Які типи об'єднань підприємств Ви знаєте? Чим визначається доцільність використання кожного з них?
4. Як виявляють ступінь залежності підприємств, що входять у корпоративний капітал?
5. Що таке концентрація виробництва? За якими показниками визначають її рівень?
6. Який критерій лежить в основі поділу підприємств на малі, середні та великі? Для чого потрібна така класифікація?

Література: 3.

Тема 2.6. Доходи, їхні джерела і розподіл

План:

1. Сутність, види та джерела формування доходів.
2. Номінальні та реальні доходи.
3. Розподіл доходів.

Теми рефератів:

1. Заробітна плата як явище ринку.
2. Економічна рента.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте види доходів і відмінності між ними.
2. У чому різниця між номінальними і реальними доходами?
3. У чому сутність розподілу доходів?
4. Які форми розподілу доходів вам відомі?
5. Чому існує нерівність у розподілі доходів?

Література: 3.

Тема 3.1. Національне виробництво і відтворення

План:

1. Теоретичні моделі суспільного відтворення.

Теми рефератів:

1. Концепції та принципи побудови системи національних рахунків.
2. Національне багатство та його структура.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Чим було спричинено виникнення системи національних рахунків?
2. Розкрийте коротко зміст СНР.
3. Дайте визначення та розкрийте структуру первинних доходів.
4. Розкрийте зміст і структуру вторинних доходів.
5. Розкрийте зміст концепції розширеного трактування виробництва.
6. Назвіть принципи, на яких ґрунтується СНР, та розкрийте їх зміст.
7. Дайте зіставну характеристику показників ВВП та ВНП.
8. Дайте зіставну характеристику особистого доходу та доходу кінцевого використання.

Література: 2.

Тема 3.2. Макроекономічна нестабільність

План:

1. Економічне зростання: зміст, типи, чинники.
2. Закон Оукена.

Теми рефератів:

1. Наслідки впливу безробіття на економіку.
2. Теорії циклічних коливань.
3. Економічне зростання: зміст, типи, чинники.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Чим зумовлена циклічна форма економічного розвитку? Чи здатне людство уникнути циклічних коливань в економіці? Аргументуйте свою позицію.
2. Охарактеризуйте короткі, середні і довгі цикли та розкрийте наслідки їх взаємодії.
3. Проаналізуйте чотири фази класичного промислового циклу XIX ст.
4. Розкрийте особливості сучасних економічних циклів. Чим вони зумовлені?
5. Поясніть суперечливість впливу циклічного розвитку на економіку.
6. Що таке нециклічні коливання економіки? Як вони впливають на стан національної економіки?

Література: 2.

Тема 3.3. Державне регулювання національної економіки

План:

1. Об'єктивна необхідність, зміст та моделі урядового регулювання економіки.
2. Цілі, засоби та методи урядового впливу на економіку.
3. Основні напрями та межі урядового впливу на економіку.

Теми рефератів:

1. Типи та моделі урядового впливу на економіку.
2. Економічна політика держави, її основні напрями.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Назвіть і розкрийте зміст чинників, що зумовлюють необхідність урядового впливу на економіку.
2. Чим спричинені негативні зовнішні (екстернальні) ефекти в економіці і яким чином уряд може їх урегулювати?
3. Що означає термін "відмови ринку"? Розкрийте структуру та зміст відмов ринку.
4. Чому блага, індивідуальне споживання яких необхідно оплатити, називають приватними?
5. Чим зумовлена необхідність виробництва суспільних благ? Яким чином забезпечуються доступ індивідів до використання суспільних благ різних видів?
6. Розкрийте зміст і структури засобів впливу уряду на виробництво змішаних загальнодоступних і платних суспільних благ.

При вивченні навчальної дисципліни «Основи економіки» важливим є не тільки вивчення теоретичного матеріалу, але і закріплення його за допомогою самостійної роботи. Тут обов'язковим є відповіді на запитання, виконання завдань для самоперевірки та написання рефератів. Дані методичного забезпечення до самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Основи економіки» допомагають закріпити студентам засвоєння певних знань, умінь, а також закріпити та систематизувати сформовані навички, їх застосування при виконанні практичних завдань з навчальної дисципліни «Основи економіки».

Література: 3.

Список літератури для підготовки до лекцій, практичних занять і самостійної роботи

1. Основна література

1. Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник : у 2 кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, І. В. Грабинська та ін. ; за ред. С. М. Панчишина і П. І. Островерха. – 4-те вид., виправл. та доп. Л.: Априорі, 2020. 648 с.

2. Економічна теорія: політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 9-те вид., перероблене і доповнене. К.: Знання, 2014. 710 с. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/elib/economics_f/bazylevych_ekonomichna_2014.pdf

3. Економічна теорія: підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. ; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 608 с.

4. Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Мікроекономіка: навчальний посібник / Н.П. Мацелюх, І.А. Максименко, М.М. Теліщук та ін. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 298 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/2737/3/2668_IR.pdf

5. Мацелюх Н.П. Економічні теорії в системі наукових економічних знань: навчальний посібник / Н.П. Мацелюх, І.А. Максименко, П.В. Круш, В.В. Мартиненко, М.М. Теліщук та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 226 с.

6. Основи економічної теорії: навчальний посібник / за заг. ред. П.В. Круша, В.І. Депутат, С.О. Тульчинської. К.: Каравела, 2016. 448 с.

2. Додаткова література

7. Базиліук А.В. Економічна теорія. Практикум: навчальний посібник / Базиліук А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. К.: «Центр учбової літератури», 2020. 312 с.

8. Історія економіки та економічної думки: підручник / Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В. та ін.; за ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2018. 775 с.

9. Економічна теорія: практикум для студентів неекономічних спеціальностей: навчальний посібник / Базилевич В.Д. та ін.. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2016. 160 с.

10. Макроекономіка: базовий курс: навчальний посібник / [проф. І.Й. Малий, проф. І.Ф. Радіонова, доц. Т.Ф. Куценко, доц. Н.В. Федірко та ін.] Київ: КНЕУ, 2016. 253 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/27472/baz_kurs_16.pdf?sequence=1&isAllowed=y

11. Макроекономіка: навчальний посібник / Бакланова О.Г., Брагарник О.О. та ін. ; за заг. ред. М. І. Зверякова. Одеса : ОНЕУ, 2017. 267 с. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/np_2015.pdf

12. Проданова І. І., Данилейчук Р.Б. Національна економіка : навчальний посібник. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2017. 198 с. URL: <http://chitalnya.nung.edu.ua/node/4484>

13. Струк Н.П. Мікроекономіка : навчально-методичний комплекс / Н.П. Струк. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2013. 88 с.

14. Струк Н.П. Економіко-аналітична діяльність державного службовця: навчально-методичний комплекс / Н.П. Струк. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2018. 38 с.

15. Яцюк О. С. Мікроекономіка : навчальний посібник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 195 с. URL: <http://chitalnya.nung.edu.ua/node/5306>

3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

16. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

17. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

18. Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України: веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

19. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>

20. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: веб-сайт. URL: www.nbuv.gov.ua

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ (ПОТОЧНИХ, МОДУЛЬНИХ, СЕМЕСТРОВИХ І Т.П.).

Завдання для поточних контрольних заходів

Поточними контрольними заходами є усне опитування студентів, обговорення питань, які виносяться на практичні заняття, вирішення тестових та інших практичних завдань, які наведені у розділі «Методичне забезпечення практичних занять, семінарів» (питання для обговорення, практичні завдання) цього навчально-методичного комплексу.

Завдання для модульних контрольних заходів

Зразок схеми нарахування балів при оцінюванні знань студентів з дисципліни наведено в таблиці.

Таблиця – Схема нарахування балів у процесі оцінювання знань студентів

Види робіт, що контролюються	Максимальна кількість балів
Контроль теоретичних знань модуля М1 (модульна контрольна робота 1)	10
Контроль вмінь модуля М1 (4 практичних * 5 балів)	20
Контроль теоретичних знань модуля М2 (модульна контрольна робота 2)	10
Контроль вмінь модуля М2 (5 практичних * 6 балів)	30
Контроль теоретичних знань модуля М3 (модульна контрольна робота 3)	10
Контроль вмінь модуля М3 (5 практичних * 4 бали)	20
Усього	100

Перелік питань для контролю засвоєння **теоретичних** знань модуля **М1**:

1. Економіка як наука, її функції.
2. Характеристика методів пізнання економічних процесів і явищ.
3. Сутність та класифікація потреб суспільства.
4. Економічна система, її сутність, цілі й основні структурні елементи.
5. Порівняльні характеристики основних типів економічних систем.
6. Сутність і структура суспільного виробництва.
7. Матеріальне і нематеріальне виробництво.
8. Основні фактори суспільного виробництва та їхній взаємозв'язок.

Оцінювання: максимум 10 балів (два питання по 5 балів кожне).

Контроль вмінь модуля М1 (4 практичних*5 балів): усне опитування, тестування на кожному практичному занятті, розв'язування задач (тема «Теорія грошей»).

Перелік питань для контролю засвоєння **теоретичних** знань змістового модуля **М2**:

1. Основні суб'єкти ринкової економіки.
2. Інфраструктура ринку: види, функції.
3. Попит, фактори його зміни.
4. Пропозиція, фактори її зміни.
5. Види еластичності попиту і пропозиції.
6. Ринкова рівновага, зміна її положення.
7. Витрати виробництва, їх сутність та класифікація.
8. Прибуток, його види.
9. Види економічної конкуренції. Методи конкурентної боротьби.
10. Основні типи ринкових структур.

Оцінювання: максимум 10 балів (два питання по 5 балів кожне).

Контроль вмінь модуля М2 (5 практичних*6 балів): усне опитування, тестування на кожному практичному занятті, розв'язування задач (тема «Капітал. Витрати виробництва»), розрахунково-аналітична робота (тема «Попит і пропозиція. Теорія ринкової рівноваги»).

Завдання розрахунково-аналітичної роботи «Механізм ринкового ціноутворення та наслідки державного регулювання».

Фірма випускає певний товар і реалізує його на ринку. Маркетинговою службою фірми виконано дослідження ринку і визначено функції попиту і пропозиції залежно від рівня ринкових цін, які наведено в таблиці. Необхідно дослідити, як вплине втручання держави на механізм ринкового ціноутворення та оцінити можливі наслідки такого втручання.

Таблиця – Функції попиту і пропозиції

№ варіанту	Функція попиту, шт., Q_D	Функція пропозиції, шт., Q_S
1	$9000-50 \cdot P$	$-3000+25 \cdot P$
2	$1700-2 \cdot P$	$-400+4 \cdot P$
3	$1800-2 \cdot P$	$-600+P$
4	$9000-75 \cdot P$	$-1500+100 \cdot P$
5	$1800-3 \cdot P$	$-300+4 \cdot P$
6	$7000-50 \cdot P$	$-3000+50 \cdot P$
7	$1400-2 \cdot P$	$-600+2 \cdot P$
8	$800-P$	$-400+P$
9	$4000-25 \cdot P$	$-2000+25 \cdot P$
10	$7500-50 \cdot P$	$-5000+200 \cdot P$
11	$1500-2 \cdot P$	$-1000+8 \cdot P$
12	$12000-100 \cdot P$	$-1500+50 \cdot P$
13	$2400-4 \cdot P$	$-300+2 \cdot P$
14	$8500-50 \cdot P$	$-1500+200 \cdot P$
15	$1700-2 \cdot P$	$-300+2 \cdot P$
16	$4750-25 \cdot P$	$-3500+50 \cdot P$
17	$950-P$	$-700+2 \cdot P$
18	$5000-25 \cdot P$	$-1000+50 \cdot P$
19	$1000-P$	$-200+2P$
20	$4000-25 \cdot P$	$-3500+100 \cdot P$

Завдання: потрібно розрахувати аналітично та зобразити графічно: рівноважну ціну та рівноважний обсяг продажу; фактичні обсяги продажу, обсяги дефіциту чи надлишку та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників в разі встановлення державою фіксованої ціни на 5 грн. вищу за рівноважну або 4 грн. нижчу за рівноважну; нову рівноважну ціну та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників, держави в разі введення державного податку з продажу у розмірі 5% до початкової ціни рівноваги; нову рівноважну ціну, та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників, держави в разі введення державної дотації у розмірі 20 грн. на кожен одиницю товару. До кожного завдання чи ситуації необхідно дати детальні пояснення та відповідну графічну інтерпретацію.

Перелік питань для контролю засвоєння **теоретичних** знань змістового модуля **М3:**

1. Система національного рахівництва: необхідність виникнення, зміст, цілі.
2. Основні макроекономічні показники СНР.
3. Методи розрахунку основних макроекономічних показників.
4. Класифікація економічних циклів за тривалістю та їх характеристика.
5. Безробіття, його зміст, причини.
6. Види безробіття.
7. Рівень безробіття. Закон Оукена.

8. Економічне зростання: зміст, типи, чинники.

Оцінювання: максимум 10 балів (два питання по 5 балів кожне).

Контроль вмінь модуля МЗ (5 практичних* 4 бали): усне опитування, тестування на кожному практичному занятті, розв'язування задач (тема «**Національне виробництво і відтворення**» і тема «**Макроекономічна нестабільність**»).

Завдання для семестрових контрольних заходів

Форма підсумкового контролю – **екзамен** (письмові відповіді на питання і розв'язування задач). Структура екзаменаційного білету: чотири теоретичні питання, одна задача (всі елементи по 20 балів).

Перелік теоретичних питань на іспит:

1. Сутність поняття «економіка».
2. Предмет економіки та еволюція у його визначенні різними школами.
3. Методи пізнання економічних процесів і явищ та їхня класифікація.
4. Економічні категорії, закони та принципи.
5. Функції економіки.
6. Економіка як теоретико-методологічна база інших економічних наук.
7. Сутність та структура економічних потреб суспільства.
8. Економічний закон зростання потреб.
9. Поняття «благо». Класифікація благ.
10. Економічна система: сутність, властивості, цілі,
11. Структура економічної системи.
12. Технологічна, галузева, секторальна, функціональна структури економічних систем.
13. Основні типи економічних систем.
14. Фактори виробництва.
15. Сутність і структура суспільного виробництва. Матеріальне і нематеріальне виробництво.
16. Ефективність виробництва, її сутність, економічні та соціальні показники.
17. Форми організації суспільного виробництва.
18. Ринкове господарство як невід'ємна складова товарного виробництва. Ринковий і бюджетний сектори економіки.
19. Основні суб'єкти ринкової економіки.
20. Основні принципи функціонування ринкової економіки
21. Інфраструктура ринку, її функції.
22. Попит, фактори його зміни. Закон попиту.
23. Пропозиція, фактори її зміни. Закон пропозиції.
24. Механізм ринкової рівноваги. Зміна стану рівноваги.
25. Поняття еластичності. Види еластичності попиту: цінова еластичність попиту, еластичність попиту за доходами споживачів, перехресна еластичність попиту за цінами.
26. Еластичність пропозиції.
27. Сутність капіталу.
28. Витрати виробництва. Їх суть та класифікація.
29. Конкуренція, її суть і економічні основи. Закон конкуренції.
30. Види економічної конкуренції. Методи конкурентної боротьби.
31. Основні типи ринкових структур.
32. Зміст, види національного відтворення.
33. Система національного рахівництва: необхідність виникнення, зміст, цілі.
34. Основні макроекономічні показники СНР.
35. Класифікація економічних циклів за тривалістю та їх характеристика.
36. Безробіття, його зміст, причини, види, форми. Рівень безробіття.
37. Наслідки впливу безробіття на економіку.
38. Інфляція, її сутність, види.
39. Причини виникнення інфляції.

40. Соціально-економічні наслідки інфляції.

Приклади задач на іспит:

Задача 1. Використовуючи наведені нижче дані розрахуйте імпорт умовної країни:

№ п/п	Показники	Сума, млн.гр.од.
1	Валові інвестиції	400
2	Заробітна плата	320
3	Рента	160
4	Процент	210
5	Амортизація	170
6	Прибуток корпорацій	200
7	Некорпоративний прибуток	140
8	Споживчі видатки	480
9	Державні видатки	260
10	Непрямі податки	180
11	Експорт	100
12	Імпорт	?

Задача 2. В таблиці наведені статистичні дані функціонування економіки умовної країни за 2018 рік. Виходячи з цих даних, розрахуйте обсяг чистого внутрішнього продукту та національного доходу країни.

Показник	млрд. доларів
Валові інвестиції	882,0
Чистий експорт	- 65,3
Непрямі податки	525,3
Державні закупівлі товарів і послуг	1148,4
Видатки на особисте споживання	4378,2
Чисті факторні доходи	4,5
Амортизаційні відрахування	691,1

Задача 3. У країні - 80 млн. зайнятого населення. Чисельність безробітних - 8 млн. чол. Через біржу праці знайшли роботу 0,5 млн. осіб, а ще 0,5 млн. - перестали шукати роботу. Визначте як зміниться рівень безробіття внаслідок подій, що відбулися.

Задача 4. Розглянемо економіку, виробництво якої складається лише із двох товарів: хліба та автомобілів. У таблиці наведено дані за два роки:

Благо	2000 р.		2018 р.	
	ціна, гр.од.	кількість	ціна, гр.од.	кількість
Хліб	1	500 000	1,8	600 000
Автомобілі	10 000	500	12 000	600

Приймаючи 2000 рік за базисний, розрахуйте для кожного року: номінальний ВВП, реальний ВВП, дефлятор ВВП.

Задача 5. В регіоні проживає 3200 тис. чол., з них: особи, які перебувають на пенсії – 97 тис. чол.; діти до 16 років – 88 тис. чол.; інше економічно неактивне населення – 65 тис. чол.; безробітні – 72 тис. чол., решта є зайнятими в різних сферах економіки. Визначте: чисельність економічно активного населення регіону; рівень безробіття; чисельність зайнятих.

Задача 6. Фірма випускає певний товар і реалізує його на ринку. Маркетинговою службою фірми виконано дослідження ринку і визначено функції попиту і пропозиції залежно від рівня ринкових цін: $Q_D = 1700 - 2 \cdot P$, $Q_S = -400 + 4 \cdot P$.

Необхідно дослідити, як вплине втручання держави на механізм ринкового ціноутворення та оцінити можливі наслідки такого втручання. Для цього необхідно розрахувати аналітично та зобразити графічно: рівноважну ціну та рівноважний обсяг продажу; фактичні обсяги продажу, обсяги дефіциту чи надлишку та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників в разі встановлення державою фіксованої ціни на 5 грн. вищу за рівноважну; нову рівноважну ціну, та обсяги виграшу (втрат) споживачів, виробників, держави і суспільства в цілому в разі введення державної дотації у розмірі 20 грн. на кожен одиницю товару.